

2021-04-21

Tilläggsyrkande angående - Redovisning av uppdrag att utreda och belysa sambanden mellan hedersrelaterat våld och förtryck, klaner, radikaliseringsextremism och gängkriminalitet i enlighet med Amandakommissionens rekommendationer

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen:

1. Stadsledningskontoret ges i uppdrag att ta fram en strategi för upplysning och information i syfte att motverka kusingifte i Göteborg
2. Göteborgs Stad tillskriver Socialstyrelsen och hemställer om att utreda hur utbrett kusingifte är i Sverige samt genomföra nationell upplysning om riskerna med kusinäktenskap.

Yrkandet

Kusinäktenskap är vanligt inom hederskulturen vilket överläkare Camilla Starck påtalade i en text som publicerats i tidningen Sjukhusläkaren samt på Expressen debatt:

”Kusingifte är en del av hederskulturen, där giftermål inom släkten anses gynnsamt för familjens rykte och heder. Att gifta sig inom släkten kan vara förväntat och bestämt sedan födseln. Ibland accepteras det av parterna som underkastat sig familjens normer och ibland gör man motstånd. I värsta fall mördas den som vägrar. Ibland går parterna med på något de egentligen inte vill”.

Kusinäktenskap är ofta arrangerade äktenskap. Att påverkan eller direkt tvång är vanligt förekommande bland kusingifte syns inte minst vid en överblick av svenska rättsfall gällande brotten tvångsäktenskap samt vilseledande till tvångsäktenskapsresa där just kusingifte förekommer. I tjänsteutlåtandet till grund för Göteborgs plan mot hederskultur nämns även problematik med kusinäktenskap.

Överläkare Camilla Starck argumenterar för de medicinska såväl som de sociala problem som utbrett kusinäktenskap innebär och menar, att ”information om riskerna med kusinäktenskap borde utgöra en självklar folkhälsofrämjande insats”.

Det är väl medicinskt belagt att kusiner eller släktingar som får barn med varandra är ett fenomen som på gruppnivå, medför negativa konsekvenser – både medicinskt och socialt.

Tidskriften The Lancet publicerade 2013 en omfattande studie som visar att risken för medfödda missbildningar kraftigt ökar om fadern och modern är kusiner. Studien gjordes mot bakgrund av att myndigheter i brittiska Bradford sett ett högre antal medfödda missbildningar hos barn till föräldrar med ursprung i Pakistan, där kusinäktenskap är relativt vanligt och socialt accepterat. Studien omfattade 11 000 nyfödda och visade att risken för missbildningar var dubbelt så höga i familjer där föräldrarna var kusiner.

Folkhälsoupplysande strategier kring riskerna med kusingifte kan bidra till att motverka fortplantandet av hederskultur i Sverige. Att samhället tydligt signalerar riskerna med sedvänjan kan också göra det lättare att säga nej för den som pressas av sin släkt att låta sig giftas bort med en släkting. Göteborg behöver gå före.

Demokraterna och Socialdemokraterna lade fram ett identiskt yrkande till kommunstyrelsens sammanträde den 27 februari 2020. Redan för 14 månader ville vi att frågan om kusingifte, och dess koppling till hedersförtryck och utsatthet, skulle tas på allvar och att staden – med sina resurser och sin samlade kunskap – skulle ta fram metoder för att motverka fenomenet. Det sittande styret, tillsammans med stödpartier, valde häpnadsväckande nog att rösta ner förslaget.

Nu tycks, enligt mediala uppgifter, de borgerliga partierna vara på väg att svänga. Demokraterna och Socialdemokraterna välkomnar detta, men vill inför framtiden uppmana de borgerliga partierna att inte låta politiskt spel och tillfällig taktik stå i vägen vid behandling av viktiga frågor. Nu har staden tappat över ett år av tid i bekämpningen av kusingiften. Det får inte hända igen.

Tilläggsyrkande

2021-04-15

Ärende nr 2.2.6

Tilläggsyrkande angående – Redovisning av uppdrag att utreda och belysa sambanden mellan hedersrelaterat våld och förtryck, klaner, radikaliseringsextremism och gängkriminalitet i enlighet med Amandakommissionens rekommendationer

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen och kommunfullmäktige:

1. Socialnämnderna får i uppdrag att inom ramarna för samverkansavtalet med Västra Götalandsregionen utreda möjligheten att i ett tidigt och preventivt skede hjälpa familjer med insatser mot hedersrelaterat våld och kuvande destruktiva mönster.
2. Socialnämnderna får i uppdrag att säkerställa att orosanmälningar görs vid misstanke om hedersvåld och kuvade familjesituationer. En uppföljning ska utföras i preventivt syfte förslagsvis redan efter möten med föräldrar inom mödravården, barnavårdscentralen och förskolan.
3. Socialnämnden får i uppdrag att fram en strategi för upplysning och information som motverkar kusingifte, specifikt riktad till familjer där kusingifte riskerar att förekomma.
4. Göteborgs Stad hemställer Socialstyrelsen om att utreda hur utbrett kusingifte är i Sverige samt att genomföra nationell upplysning om riskerna med kusingifte.
5. Uppdragen sker inom ordinarie arbete och redovisas löpande.
6. Uppdrag 2020-02-05 § 478 till stadsledningskontoret att utreda och belysa sambanden mellan hedersrelaterat våld och förtryck, klaner, radikaliseringsextremism och gängkriminalitet i enlighet med Amandakommissionens rekommendationer, förklaras därefter fullgjort.

Yrkandet

Göteborgs Stad måste tillsammans med Västra Götalandsregionen samt aktuella myndigheter utreda möjligheten att hjälpa familjer i ett tidigare och preventivt skede med insatser mot hedersrelaterat våld och kuvande destruktiva mönster.

Närliggande insatser bedrivs idag av sex resursteam i stadsdelsnämnderna med uppdrag att arbeta rådgivande kring hedersproblematik. Den övervägande delen av dessa kontakter har varit med yrkesverksamma där det finns en utsatt bakom ärendet. Att nå de utsatta direkt uppges vara svårt och något teamen försöker utveckla. Av den yrkesverksamma gruppen består hälften av socialtjänst.

Göteborgs Stad behöver tillsammans med regionen utveckla långsiktiga och förebyggande åtgärder mot det allt mer utbredda hedersrelaterade våldet och kontrollerandet av kvinnor och barn. I dagsläget ges insatser oftast först när våldet redan hunnit etablera sig inom familjen. Insatser på individnivå för att stärka motståndskraften hos människor, framför allt barn och unga, som befinner sig i riskzon behöver förstärkas med ökade insatser.

Familjerna som granskats av Amanda-kommission är i de flesta fall bosatta i särskilt utsatta områden och har varit föremål för insatser från socialtjänsten på grund av hedersrelaterade orsaker. **Några enstaka** av dessa föräldrar har själva sökt stöd från socialtjänsten, men de flesta ärenden aktualiseras till följd av anmälan och oro för barnet eller barnen, oftast från skolan. Skolan är också den plats som flest barn utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck skulle vända sig till för stöd.

Arbetet mot hedersrelaterat är en för många av stadens medarbetare, helt ny och utforskad värld och i mångt och mycket handlar det om att öppna denna värld och ge kollegorna de rätta verktygen.

Sverigedemokraterna har därför länge påtalat just vikten om att bygga upp en solid plattform och en gemensam arbetsplan för socialtjänst, skola, polis och ungdomsmottagning. Det innefattar såväl lokal som regional nivå. 2019 förslög vi att ett helt nytt kapitel om skolans arbete mot hedersvåld och förtryck skulle läggas till i Göteborgs Stads plan mot hedersrelaterat våld och förtryck. Vi fick inget gehör för vårt förslag av övriga partier. Däremot stod det klart i februari 2021 att Sveriges Regioner och Kommuner ansökt om pengar hos staten och får 20 miljoner, som ska användas för att stärka kompetensen hos personal som är närmast de berörda ungdomarna, inom socialtjänsten och skolan. En ringa summa - men en mycket stark indikator på att behovet finns.

Kusingifte

Kusinäktenskap är direkt relaterat till den höga invandring som Socialdemokraterna tillsammans med övriga partier i Göteborg och Sverige har vurmat och arbetat för i över två decennier. De senaste årens uppmärksammade hedersrelaterade tvångsäktenskap och barngiftermål i Sverige har nästan alla rört sig om kusinäktenskap. Amandakommissionen är ett typexempel på en aktion som uppstått till följderna av ett kusinäktenskap med tragiska följder.

Sveriges generösa äktenskapsinvandring bidrar till ytterligare press på barn till invandrare från klankulturer att gifta sig med sina kusiner. Släkterna anammar klankulturen för att behålla egendomar, det egna blodet och kontrollen över klanen.

I Danmark har myndigheterna gett ut en broschyr. Här upplyser man tydligt om att kusinäktenskap kan leda till att barnen blir handikappade. Man åberopar forskning som visar att risken för medfödda handikapp och sjukdomar är dubbelt så hög i kusinäktenskap och ännu högre om medfödda sjukdomar finns i familjen eller om ingifte förekommit i flera led dessförinnan. I Sverige är det fortfarande en tabubelagd fråga, omgärdad av rädsla.

Det är glädjande att Socialdemokraterna på lokal nivå vill finna åtgärder mot kusinäktenskap. På nationell nivå för de inte alls samma linje. Sverigedemokraterna har flertalet gånger försökt väcka frågan på riksnivå:

Skriftlig fråga i riksdagen 2017/18:415 från (SD) till (S)

"I dag saknas relevant statistik för hur vanligt förekommande det är med äktenskap mellan kusiner. Eftersom statistiken saknas är det svårt att bedriva forskning eller göra undersökningar på området. Detta har tidigare påtalats av socialdemokratiska ledamöter under den tid som regeringsunderlaget bestod av partier från Alliansen. Man skulle därför kunna tro att statistik skulle börja föras av en ny regering som har ett socialistiskt stöd, men så verkar inte vara fallet.

Med anledning av ovanstående vill jag fråga statsrådet Ardalan Shekarabi:

Avser statsrådet och regeringen att agera för förbättrad statistik om äktenskap mellan kusiner och i så fall på vilket sätt?"

Frågan besvarades av Ardalan Shekarabi 2017-12-06:

"SD har frågat mig och regeringen om vi har för avsikt att agera för förbättrad statistik om äktenskap mellan kusiner och i så fall på vilket sätt?"

*Bakgrunden till frågan är att det, enligt frågeställaren, i dagsläget saknas relevant statistik för hur vanligt förekommande det är med äktenskap mellan kusiner. Eftersom statistiken saknas är det svårt att bedriva forskning eller göra undersökningar på området. Bestämmelser om hindersprövning finns i äktenskapsbalken. Kusingifte ingår **inte** bland förhållanden som kan innebära att hinder mot äktenskap föreligger. Jag har inte för avsikt att ta något initiativ i den riktningen."*

Stockholm den 13 december 2017, Ardalan Shekarabi"

Socialdemokraterna på riksnivå bekräftar därmed att de inte är intresserade av att driva frågan vidare över huvud taget.

Även vår riksdagsledamot Mikael Eskilandersson (SD) har ställt frågor om kusinäktenskap och har erhållit ett svar med ett lika vagt intresse och engagemang som Shekarabi, att driva frågan vidare av Morgan Johansson (S)¹

Så sent som 2020 har Sverigedemokraterna konsekvent valt att fortsätta driva frågan, nu på regionnivå:

Till regionstyrelsen i Stockholm har SD lagt en motion om att genomföra en informationssatsning om kusingifte. ² Från Hälso- och sjukvårdsnämnden lyder svaret:

"Spridning av kunskap runt frågan är av vikt, men frågeställningen berör inte bara Region Stockholm, utan är en angelägenhet för hela nationen. En informationsinsats bör därför vara nationell och samordnas mellan myndigheter och regioner. Enligt information kommer Socialstyrelsen att arbeta med frågan runt kusingifte. Regionernas organisation för samverkan runt kunskapsstyrning kommer troligen involveras i Socialstyrelsens arbete med frågan. - I avvaktan på resultatet av Socialstyrelsens kommande arbete och de aktiviteter som kan komma ut av detta föreslås att Region Stockholm inte genomför någon egen informationssatsning."

¹https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svar-pa-skriftlig-fraga/atgarder-mot-kusingifte_H512365

²<https://www.sll.se/globalassets/5.-politik/politiska-organ/halso-och-sjukvardsnamnden/2020/201215/29-yttrande-over-motion-2020.20-av-britt-mari-canhasi-och-leonid-yurkovskiy-sd-om-information-kopplade-till-risker-for-inavel-mellan-kusiner.pdf>

Sverigedemokraterna misstänker att svaret kommer vara liknande från Alliansen när förslaget återigen läggs här på kommunal nivå. Det trots att Göteborgs Stad mycket väl skulle kunna ta ett lokalt beslut om att aktivt upplysa om riskerna med kusingifte.

Radikaliseringsprocessen antas ha sin grund i ett allvarligt missnöje hos den enskilde individen.

Studien visar att barn som växer upp i utsatta områden får tidiga erfarenheter av utanförskap och diskriminering, många har erfarenheter av skolor som inte lyckats med att kompensera för olikheter och särskilda behov. Föräldrar kan vara högutbildade men har inte kommit in på den kvalificerade arbetsmarknaden. I den offentliga debatten upplevs ett utpekande av dem som förlorare redan från början. Känslan av att vara misslyckad visar sig vara speciellt stark hos pojkar, och detta kan leda till att man söker sig till grupper som erbjuder gemenskap, skydd och enkla lösningar på svåra problem.

Vägen till radikalisering går genom den omedelbara sociala närmiljön: släkt, familjevänner och klasskamrater. Även om inte själva familjen är källan till radikaliseringen finns dock ofta en passiv acceptans för vissa radikala idéer hos familjemedlemmarna. Det är viktigt att få rätt stöd och stöttning av samhället som familj för att kunna bryta den passiviteten.

Den psykiska sårbarheten kan finnas hos till synes "väletablerade" individer, inte minst som ett resultat av att ha blivit försummade i sina nära relationer under barndomen. När missnöjda individer utsätts för en rad riskfaktorer undermineras deras identiteter, vilket gör dem mer mottagliga för extrema våldsbejakande influenser.

Göteborg kan bättre.

Staden kan gå i bräschen genom att fånga upp dessa familjer i ett mycket tidigare skede. Noteras tendenser redan i ett första stadie, leder det till att hela familjer i god tid kan få hjälp och stöd i att finna rätt väg ut ur destruktiva mönster och kulturer. Vi måste ha en tro på att det går att få dessa föräldrar att ändra inriktning med rätt hjälp i ett tidigt skede. Vi måste ha en tro på att mannen, överhuvudet i dessa familjer, är beredd att lyssna in och lära hur svensk lag fungerar, hur vi behandlar barn från födseln och genom uppväxten till att bli självständiga människor med en fri vilja.

Det arbetet kan börja redan innan barnet är fött. Det kan leda till att familjer inte behöver göra fel och söndras på grund av destruktiva kulturer.

Tjänsteutlåtande

Utfärdat 2021-03-26

Diarienummer 0999/20

Handläggare

Jeanette Stål

Telefon: 031- 368 03 13

E-post: jeanette.stal@stadshuset.goteborg.se

Redovisning av uppdrag att utreda och belysa sambanden mellan hedersrelaterat våld och förtryck, klaner, radikaliserad extremism och gängkriminalitet i enlighet med Amandakommissionens rekommendationer

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen:

Kommunstyrelsens uppdrag 2020-02-05 § 478 till stadsledningskontoret att utreda och belysa sambanden mellan hedersrelaterat våld och förtryck, klaner, radikaliserad extremism och gängkriminalitet i enlighet med Amandakommissionens rekommendationer, förklaras fullgjort.

Sammanfattning

Kommunstyrelsen gav 2020-05-20 §478 stadsledningskontoret i uppdrag att utreda samband mellan hedersvåld, våldsbejakande extremism och gängkriminalitet, radikaliserad extremism och klaner.

Uppdraget har genomförts i form av en studie. Studien baseras på en översiktlig genomgång av den forskning och de myndighetsrapporter som finns på området samt genom intervjuer med utvalda yrkesverksamma som på olika sätt arbetar mot hedersvåld, gängkriminalitet eller våldsbejakande extremism.

Studien visar att det finns en rad samband och överlappningar mellan hederskultur, klanstrukturer, gängkriminalitet och våldsbejakande islamistisk extremism. Samband och överlappningar syns både när miljöerna studeras i förhållande till varandra vad gäller samarbeten, individer som rör sig emellan eller befinner sig i flera grupperingar samtidigt, men också på ett strukturellt och geografiskt plan.

Pågående och planerade insatser som rör eller angränsar till de områden som studien pekar ut som viktiga är bland annat utveckling av avhopparverksamheten. Stadens kommande trygghetsskapande och brottsförebyggande program och den befintliga planen mot hedersrelaterat våld och förtryck är verktyg i arbetet som behöver fortsatt implementeras och utvecklas. Det våldspreventiva arbetet i skolan behöver omfatta alla former av våld och ha en genusförändrande ansats, som stadens jämställdhetsplan, och studien, pekar på. Även om forskning och metodutveckling kan behöva utvecklas och fördjupas för just dessa grupper av våldsutövare, bedömer stadsledningskontoret att staden har goda möjligheter att motverka en negativ utveckling i de utsatta områdena.

Bedömning ur ekonomisk dimension

Resultatet av studien medför inga ekonomiska kostnader. Men i de fall resultatet skulle medföra uppdrag eller satsningar inom område som trygghet och brottsförebyggande bör dessa hanteras inom repsektive uppdrag.

Bedömning ur ekologisk dimension

Stadsledningskontoret har inte funnit några särskilda aspekter på frågan utifrån denna dimension.

Bedömning ur social dimension

Hedersförtryck, gängkriminalitet och våldsbejakande extremism kränker människors fri- och rättigheter på en rad olika sätt. Kvinnors frihet att röra sig och delta i samhället begränsas av konservativa och religiösa normer, barns rätt till utveckling och lek hämmas av otrygghet och våld i det offentliga, vuxnas rätt till deltagande i fria val motarbetas genom salafistisk påverkan.

Att stärka både människors rättigheter och de skyddsfaktorer som studien nämner, som i korthet kan sammanfattas med en stark välfärdsstat och demokrati, kan förhindra en negativ utveckling. Barns rätt till utbildning och utveckling stärks av att skolan klarar av att kompensera för skilda behov, samtidigt som en genomförd gymnasieutbildning är en skyddsfaktor för att inte hamna i kriminalitet. Social mobilitet är en skyddsfaktor för att bryta med hedersnormer. En del av detta är att stärka vägar in på arbetsmarknaden för vuxna med utländsk bakgrund, särskilt när det gillar kvinnor. Rätten till arbete stärks samtidigt. En annan skyddsfaktor som omnämns i studien är tillit till och delaktighet i samhället vilket kan skapa en tro på framtiden för ungdomar. Delaktighet är också en rättighet och en grundbult för en fungerande demokrati. Ett sätt att skapa ökad delaktighet är genom ett starkt civilsamhälle där människor engagerar sig i sitt närområde. Stöd till, och samverkan med, civilsamhället är därför en viktig del i det främjande arbetet.

Bilagor

1. Kommunstyrelsens protokollsutdrag 2020-05-20 §478
2. Rapport Hederskultur, våldsbejakande islamistisk extremism och gängkriminalitet - En studie av samband

Ärendet

Kommunstyrelsen gav 2020-05-20 § 478 stadsledningskontoret i uppdrag att utreda samband mellan hedersvåld, våldsbejakande extremism och gängkriminalitet, radikaliserings och klaner.

Uppdraget redovisas i rapportform i bilaga 2 till detta tjänsteutlåtande.

Beskrivning av ärendet

Uppdraget

På uppdrag av kommunstyrelsen, 2018-05-16 § 460 p5, redovisade Amandakommisionen en rapport om brister i Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck under våren 2020. En rekommendation till Göteborgs Stad var att belysa kopplingen och utreda sambanden mellan hedersrelaterat våld och förtryck, klaner, radikaliserings, extremism och gängkriminalitet. Utifrån det gav kommunstyrelsen 2020-05-20 § 478 stadsledningskontoret i uppdrag att genomföra en studie. I yrkandet angavs att ”Göteborg utmärker sig både genom sin starka islamistiska miljö och till antalet särskilt utsatta områden. Amandakommisionen föreslår en övergripande utredning över kopplingarna och sambanden mellan hedersrelaterat våld och förtryck, klaner, radikaliserings, extremism och gängkriminalitet. Detta ser även vi som nödvändigt då det finns klara samband som behöver kartläggas för att kunna stärka det förebyggande arbetet. Om berörda verksamheter endast kommer i kontakt med enskilda problem i problembilden, kan det skapa situationer där insatser riktas mot en effekt av ett problem och inte grundproblemet.”

I uppdraget från kommunstyrelsen framgår att begreppet extremism syftar till islamistisk våldsbejakande extremism, därför har annan typ av våldsbejakande extremism inte analyserats i studien. Den forskning som varit föremål för genomgång har framför allt bedrivits i Sverige med relevans för svenska myndigheter och förhållanden inom landet. Studiens fokus är kunskap och erfarenheter som är relevanta för Göteborgs Stads kommunala uppdrag.

Studien har bedrivits genom en översiktlig genomgång av den forskning och de myndighetsrapporter som finns på området samt genom intervjuer med utvalda yrkesverksamma som på olika sätt arbetar mot hedersvåld, gängkriminalitet eller våldsbejakande extremism. Rapporten gör inte anspråk på att vara varken heltäckande eller vetenskaplig utan ger en översiktlig nulägesbild av definitioner, samband och överlappningar.

De yrkesverksamma som intervjuats i studien är personer verksamma inom socialtjänst, inklusive Resursteam heder i Göteborg, Kriminalvårdens huvudkontor, Polismyndigheten Göteborg, Länsstyrelsen Västra Götaland och Kunskapscentrum mot organiserad brottslighet, Göteborg.

Resultat

Studien visar att det finns samband och överlappningar mellan hederskultur, klanstrukturer, gängkriminalitet och våldsbejakande islamistisk extremism. Samband och överlappningar syns både när miljöerna studeras i förhållande till varandra vad gäller samarbeten, individer som rör sig emellan eller befinner sig i flera grupperingar samtidigt, men också på ett strukturellt och geografiskt plan.

Organiserad brottslighet, vilket inkluderar olika former av gängkriminalitet, har både historiskt och i nutid använts för att finansiera våldsbejakande extremism och individer har rört sig över gränserna mellan de olika miljöerna. Kopplingarna mellan våldsbejakande islamistisk extremism och kriminalitet präglas av den sociala dimensionen av relationer. Mest påtaglig blir den sociala kopplingen genom att kriminella rekryteras eller dras in i den våldsbejakande islamistiska miljön i det geografiska område där denne verkar. Kriminalitet kan vara en inkörsport till att senare radikaliseras. Det finns ett flertal exempel på kända extremister som antingen själva ingår i kriminella gäng eller som samarbetar med gängen för att till exempel finansiera terrorverksamhet utomlands.

De hedersrelaterade brotten har utifrån det kollektivistiska inslaget beröringspunkter med organiserad brottslighet. De kriminella familje- och släktbaserade nätverken utmärks av användning av grovt våld, några av nätverkens kärnor är genomsyrade av traditionella normer som innebär att uppfattade oförrätter och kränkningar måste besvaras med våld för att gruppen ska upprätthålla sin heder och respekt.

Våldsbejakande islamistisk extremism grundar sig på en ideologi med starka hedersnormer. Den innebär att några få, oftast män, bedriver kontinuerlig och systematisk påverkan mot en stor grupp människor, oftast flickor och kvinnor. Drabbade personers möjlighet att själva styra sin vardag kringkärs och leder till att konservativa perspektiv på manliga och kvinnliga roller förstärks i hela det område som påverkas av extremisternas närvaro. Polisen menar att i princip all unga vuxna som rest från Göteborg till konfliktområden där IS krigat, har levt under hedersnormer. Dömda terrorister som har en bakgrund i familjer med extrema hedersnormer har förekommit i Sverige. Idén om att återfå en förlorad heder är central i IS propaganda.

Hedersnormerna är särskilt starka och har sitt ursprung i klan-/släktskapsbaserade samhällen. Beroendet av familjen och släkten är stort i dessa sammanhang, och familjen blir både en famn för skydd och ett fängelse. Hedersvåld och hedersmord är vanligt förekommande där staten och dess institutioner är svaga. Dessa strukturer kan återaktualiseras eller stärkas av yttre faktorer som krig, flykt och utanförskap, vilket även gäller i segregerade områden i västvärlden.

Det finns en rad strukturella likheter mellan de studerade miljöerna. Gemensamma beröringspunkter för hederskultur, gängkriminalitet och våldsbejakande islamistisk extremism är att de är kollektivistiska, samhällsfrånvända och med en lojalitet som först och främst riktas mot den egna gruppstillhörigheten och gruppens intressen. De opererar på en transnationell arena i olika grad och har en hög grad av våldsanvändning vilket får effekter på personer som växer upp i eller i närheten av dessa miljöer/strukturer. Individens fri- och rättigheter motarbetas och kränks på det individuella planet och demokratiska samhällsfunktioner utmanas både ideologiskt men också konkret genom bland annat otillåten påverkan. Miljöerna domineras av män med vålds- och skrämselfkapital och flickor och kvinnor är utsatta på olika sätt i dessa miljöer. Mansidealet baseras på en destruktiv hypermaskulinitet.

Gemensamt för dessa miljöer är att de alla har en stark koppling till segregation och utsatta områden. Relationerna och den geografiska närheten till andra kriminella eller extremister är en stor riskfaktor för om en individ ska ta steget in i den miljön eller inte. Studien visar att barn som växer upp i utsatta områden får tidiga erfarenheter av

utanförskap och diskriminering, många har erfarenheter av skolor som inte lyckats med att kompensera för olikheter och särskilda behov. Föräldrar kan vara högutbildade men som inte lyckats etablera sig på den kvalificerade arbetsmarknaden och i den offentliga debatten upplevs ett utpekande av dem som förlorare redan från början. Känslan av att vara misslyckad visar sig vara speciellt stark hos pojkar, och detta kan leda till att man söker sig till grupper som erbjuder gemenskap, skydd och enkla lösningar på svåra problem. Den viktigaste skyddsfaktorn i sammanhanget beskrivs vara ett väl fungerande välfärdssystem i kombination med ett starkt civilsamhälle. De som fullföljer gymnasiet och har ordnade liv dyker i regel inte upp bland extremister eller gängkriminella. Den slutsatsen har påverkan på det förebyggande arbetet och hur samhället ska lyckas bryta rekrytering och radikaliserings.

Stadsledningskontorets bedömning

En stor del av myndighetsarbetet mot dessa företeelser handlar om en effektiv brottsbekämpning. Göteborgs Stad har en viktig roll i det förebyggande och främjande arbetet för att stärka demokrati och mänskliga rättigheter och att säkerställa att skola, vård och omsorg håller en hög och likvärdig kvalitet oavsett var i staden man växer upp. Skyddsfaktorer som att fullfölja gymnasiet, ha en tro på framtiden, etablera sig på arbetsmarknaden och ha meningsfulla relationer innebär att det offentligas uppdrag riktat till dessa grupper i det förebyggande och främjande arbetet inte skiljer sig från ordinarie förebyggande och främjande arbete. Riktade sociala insatser för barn, unga och vuxna med riskbeteenden är en viktig del i arbetet och när det rör sig om insatser till individer som redan befinner sig i kriminalitet, våldsbejakande miljöer eller hedersstrukturer krävs det långsiktiga och ingripande insatser för att nå förändring.

På övergripande nivå behövs en utökad samverkan med andra myndigheter generellt och med rättsvårdande myndigheter specifikt för att motverka återfall efter fängelsevistelse och möjliggöra avhopp från kriminella och extremistiska miljöer. På lokal nivå är ett nära samarbete med andra aktörer, såväl myndigheter som civilsamhälle nödvändigt. Ett lokalt förebyggande arbete har som beskrivits i studien förutsättningar att bygga relationer till invånarna, stärka demokratiska strukturer och kanaler och öka tillit och trygghet. Det förebyggande arbetet behöver ske på alla nivåer; individ, struktur och samhälle, då samtliga nivåer har betydelse i risk- och skyddsfaktorer, såväl som driv och dragningskrafter kopplat till kriminalitet och våldsbejakande extremism.

En av de bärande slutsatserna i studien är att samverkan med andra myndigheter och civilsamhället är avgörande för att nå resultat. Många insatser ligger på ett strukturellt och samhälleligt plan där åtgärder för att bryta segregation och utanförskap är nödvändiga. Därtill krävs insatser på individnivå för att stärka motståndskraften hos människor, framför allt barn och unga, som befinner sig i riskzon.

Det finns en rad pågående och planerade insatser på området trygghet och brottsförebyggande som rör eller angränsar till de områden som studien pekar ut som viktiga. Avhopparverksamheten som är under utveckling kommer att bli central för de som redan befinner sig i miljöerna och behöver stöd från samhället för att bryta den banan och ersätta med en ny livsstil. Stadens kommande trygghetsskapande och brottsförebyggande program och den befintliga planen mot hedersrelaterat våld och förtryck är verktyg i arbetet som behöver fortsatt implementeras och utvecklas. Det våldspreventiva arbetet i skolan behöver omfatta alla former av våld och ha en

genusförändrande ansats, som stadens jämställdhetsplan, och studien, pekar på. Även om forskning och metodutveckling kan behöva utvecklas och fördjupas för just dessa grupper av våldsutövare, bedömer stadsledningskontoret att staden har goda möjligheter att motverka en negativ utveckling i de utsatta områdena. Påverkan sker genom de verksamheter staden bedriver, den kommande planen för utsatta områden, det ordinära förebyggande arbetet och de planerade insatser som beslutats.

Jonas Kinnander

Eva Hessman

Direktör Ärende och utredning

Stadsdirektör

Redovisning av uppdrag att granska hur Göteborgs Stad arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck

§ 478, 1257/18

Beslut

Enligt stadsledningskontorets förslag och beslutssatserna 1 och 2 i yrkande från D och S samt tilläggsyrkande från MP och V:

1. Stadsledningskontoret får i uppdrag att utreda och belysa sambanden mellan hedersrelaterat våld och förtryck, klaner, radikaliserad extremism och gängkriminalitet i enlighet med Amandakommisionens rekommendationer.
2. Stadsledningskontoret får i uppdrag att återkomma med hur rekommendationen kring behovet av utveckling av arbetet med ledningssystemet för systematiska kvalitetsarbetet inom ärenden som kopplas till hedersrelaterat våld och förtryck har omhändertagits.
3. Stadsledningskontoret får i uppdrag att återkomma i budgetberedningen med beräkning av vilken extra resurssättning av socialtjänst och annan brukarnära verksamhet som behövs för att kunna genomföra de rekommendationer som lämnas i denna rapport
4. Rapportens rekommendationer inarbetas i den uppdaterade versionen av Göteborgs Stads plan mot hedersrelaterat våld och förtryck.
5. Amanda-kommisionens rapport med slutsatser och rekommendationer, i enlighet med bilaga 3 till stadsledningskontorets tjänsteutlåtande, antecknas.
6. Redovisning av uppdrag från kommunstyrelsen, 2018-05-16 § 460 p5, att tillsätta och samordna en "Amandakommision" i syftet att säkerställa att Göteborgs Stad i framtiden inte brister i sitt arbete mot hedersrelaterat förtryck förklaras fullgjort.

Tidigare behandling

Bordlagt den 6 maj 2020, § 424.

Handlingar

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande den 7 april 2020.

Yrkande från SD den 30 april 2020.

Yrkande från D och S den 15 maj 2020.

Tilläggsyrkande från MP och V den 29 april 2020.

Yttrande från M, L, C och KD den 4 maj 2020.

Yttrande från D den 5 maj 2020.

Yrkanden

Helene Odenjung (L) yrkar bifall till stadsledningskontorets förslag, beslutssatserna 1-2 i yrkande från D och S den 15 maj 2020 och tilläggsyrkande från MP och V den 29 april 2020.

Jörgen Fogelklou (SD) yrkar bifall till yrkande från SD den 30 april 2020.

Karin Pleijel (MP) yrkar bifall till stadsledningskontorets förslag och tilläggsyrkande från MP och V den 29 april 2020 samt avslag på yrkande från SD den 30 april 2020 och yrkande från D och S den 15 maj 2020.

Marina Johansson (S) yrkar bifall till yrkande från D och S den 15 maj 2020 och tilläggsyrkande från MP och V den 29 april 2020 samt avslag på yrkande från SD den 30 april 2020.

Propositionsordning

Ordföranden Axel Josefson (M) ställer först propositioner på stadsledningskontorets förslag och Jörgen Fogelklous yrkande och finner att stadsledningskontorets förslag bifallits. Omröstning begärs.

Omröstning

Godkänd voteringsproposition: ”Ja för bifall till stadsledningskontorets förslag och Nej för bifall till Jörgen Fogelklous yrkande.”

Daniel Bernmar (V), Blerta Hoti (S), Helene Odenjung (L), Martin Wannholt (D), Karin Pleijel (MP), Hampus Magnusson (M), Marina Johansson (S), Grith Fjeldmose (V), Jessica Blixt (D), Emmyly Bönfors (C), Jonas Attenius (S) och ordföranden Axel Josefson (M) röstar Ja (12).

Jörgen Fogelklou (SD) röstar Nej (1).

Propositionsordning

Ordföranden ställer härefter propositioner på bifall respektive avslag på beslutssatserna 1-2 i yrkande från D och S och finner att de bifallits.

Kommunstyrelsen beslutar härefter att bifalla tilläggsyrkandet från MP och V.

Protokollsanteckningar

Elisabet Lann (KD) antecknar följande till protokollet: Om jag hade haft rätt att rösta hade jag röstat Ja.

Representanterna från M, L, C och KD antecknar som yttrande en skrivelse från den 4 maj 2020.

Representanterna från D antecknar som yttrande en skrivelse från den 5 maj 2020.

Reservation

Jörgen Fogelklou (SD) reserverar sig mot beslutet till förmån för eget yrkande.

Protokollsutdrag skickas till

Stadsledningskontoret

Dag för justering

2020-06-08

Vid protokollet

Sekreterare

Mathias Sköld

Ordförande

Axel Josefson

Justerande

Daniel Bernmar

Hederskultur, våldsbejakande islamistisk extremism och gängkriminalitet

En studie av samband

2021-03-16

Göteborgs Stad, Stadsledningskontoret
Författare: Jeanette Stål

Innehåll

1	Inledning	5
1.1	Bakgrund.....	5
1.2	Metod	5
1.3	Frågeställningar.....	6
1.4	Urval och avgränsningar.....	6
1.5	Disposition.....	6
2	Sammanfattning.....	7
3	Definitioner och begrepp	9
3.1	Hedersrelaterat våld och förtryck	9
3.1.1	Hedersrelaterad brottslighet.....	9
3.2	Våldsbejakande extremism.....	10
3.2.1	Våldsbejakande islamistisk extremism.....	10
3.3	Organiserad brottslighet och gängkriminalitet	11
3.4	Radikalisering	12
3.5	Klaner	12
3.6	Problemet med definitioner	13
4	Nuläge och tendenser	14
4.1	Radikalisering	14
4.1.1	Vem kan radikaliseras?	15
4.1.2	Riskmiljöer för radikalisering	17
4.2	Hedersrelaterat våld och förtryck	19
4.2.1	Hedersbrottsdömda	20
4.3	Våldsbejakande islamistisk extremism.....	21
4.4	Organiserad brottslighet, gängkriminalitet samt släktbaserade kriminella nätverk	22
5	Samband och överlappningar.....	26
5.1	I förhållande till varandra	26
5.1.1	Organiserad brottslighet och våldsbejakande extremism. 26	
5.1.2	Hederskultur och organiserad brottslighet.....	29
5.1.3	Hederskultur och våldsbejakande islamistisk extremism. 30	
5.1.4	Hederskultur i förhållande till klanstrukturer	31
5.1.5	Radikalisering i förhållande till hederskultur, organiserad brottslighet, klaner och våldsbejakande islamistisk extremism.....	33
5.2	Strukturella samband och likheter.....	33

5.2.1	Individ och kollektiv.....	33
5.2.2	Samhällshotande.....	34
5.2.3	Särskilt utsatta områden	35
5.2.4	Våldsutsatthet och våldsutövande	36
5.2.5	Maskulinitet och synen på kvinnor	37
5.2.6	Den transnationella aspekten	38
6	Diskussion	39
6.1	Förebyggande arbete – vad fungerar?.....	39
6.2	Risken att stigmatisera och diskriminera.....	42
6.3	Stadens roll	43
7	Referenser.....	44
7.1	Artiklar etc:	46

1 Inledning

1.1 Bakgrund

På uppdrag av Kommunstyrelsen redovisade Amandakommissionen en rapport om brister i Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck under våren 2020. En av rapportens rekommendationer till Göteborgs Stad var att belysa kopplingen och utreda sambanden mellan hedersrelaterat våld och förtryck, klaner, radikalisering, extremism och gängkriminalitet. Kommunstyrelsen gav 2020-05-20 §478 Stadsledningskontoret i uppdrag att genomföra en studie utifrån den rekommendationen. I yrkandet angavs att ”Göteborg utmärker sig både genom sin starka islamistiska miljö och till antalet särskilt utsatta områden. Amandakommissionen föreslår en övergripande utredning över kopplingarna och sambanden mellan hedersrelaterat våld och förtryck, klaner, radikalisering, extremism och gängkriminalitet. Detta ser även vi som nödvändigt då det finns klara samband som behöver kartläggas för att kunna stärka det förebyggande arbetet. Om berörda verksamheter endast kommer i kontakt med enskilda problem i problembilden, kan det skapa situationer där insatser riktas mot en effekt av ett problem och inte grundproblemet.”

1.2 Metod

Studien har bedrivits genom en översiktlig genomgång av den forskning och de myndighetsrapporter som finns på området samt genom intervjuer med utvalda yrkesverksamma som på olika sätt arbetar mot hedersvåld, gängkriminalitet eller våldsbejakande extremism. Rapporten gör inte anspråk på att vara varken heltäckande eller vetenskaplig utan ger en översiktlig bild av definitioner och nuläge, samband och överlappningar.

De yrkesverksamma som intervjuats arbetar inom socialtjänst vilket inkluderar resursteam heder i Göteborg, Kriminalvården, Polismyndigheten Göteborg, Länsstyrelsen Västra Götaland och Kunskapscentrum mot organiserad brottslighet.

Intervjun med representanter från socialtjänsten inklusive Resursteam heder genomfördes i grupp. Samlingsnamnet socialtjänst används när deras perspektiv lyfts i studien.

Intervjuerna har genomförts i semistrukturerade samtal där frågor skickats till den intervjuade i förväg. Samtalet har utgått från frågeställningarna, men har också fått hitta sin egen väg utifrån den berättelse som växer fram.

Anteckningar från intervjuerna har sedan sammanställts efter teman som vuxit fram. De observationer som framkommer via intervjuerna sammanfaller i stort med den forskning som finns på området.

1.3 Frågeställningar

De frågeställningar som intervjuerna utgått ifrån försöker fånga uppdragsbeskrivningen.

- Har ni i ert möte med klienter och/eller medborgare erfarenheter av överlappningar mellan att leva med; hedersnormer och ha en våldsbejakande extremistisk ideologi/våldsbejakande och gängkriminalitet/hedersnormer och gängkriminalitet? I så fall hur och i vilken omfattning?
- Ser ni tecken på samband mellan radikaliserings och t ex gängkriminalitet eller hedersnormer? Kan det till exempel vara lättare att rekrytera till våldsbejakande grupperingar från gängkriminella eller från de som lever med hedersnormer?
- Finns det något sätt att söka statistik på eventuella samband inom egna system?
- Tips på yrkesverksamma att prata med inom andra myndigheter som har erfarenhet?
- Tips på litteratur?

Övriga frågor har varit av mer öppen karaktär där den intervjuade själv fått berätta om erfarenheter, observationer och metodutveckling.

1.4 Urval och avgränsningar

I uppdraget från Kommunstyrelsen framgår att begreppet extremism syftar till islamistisk våldsbejakande extremism, därför har annan typ av våldsbejakande extremism inte analyserats i denna studie. Den forskning som varit föremål för genomgång har framför allt bedrivits i Sverige med relevans för svenska myndigheter och förhållanden inom landet. Studiens fokus är kunskap och erfarenheter som är relevanta för Göteborgs Stads kommunala uppdrag.

Vad gäller gängkriminalitet är det främst gatugång, stadsdelsbaserade gäng och släkbaserade kriminella nätverk som avses i denna studie. MC-gång och fotbollsfirmer analyseras inte då begreppet gängkriminalitet i uppdragsbeskrivningen bedöms främst höra samman med ovan nämnda grupperingar, trots att samtliga grupper ryms under parablybegreppet organiserad brottlighet.

1.5 Disposition

Rapporten börjar med en sammanfattning som följs av definitioner av de begrepp som studien ämnar undersöka närmare. Under rubriken Nuläge och tendenser görs en fördjupning i de olika miljöerna utifrån forskning för att ge en överblicksbild av problematiken i närmiljö och samtid. Sedan följer ett kapitel om Samband och överlappningar mellan de olika miljöerna, vilket är studiens huvudsakliga fokus, utifrån givet politiskt uppdrag. Studien avslutas med ett diskuterande kapitel som besvarar de frågeställningar som studien utgått ifrån.

2 Sammanfattning

Studien visar att det finns ett antal samband och överlappningar mellan hederskultur, klanstrukturer, gängkriminalitet och våldsbejakande islamistisk extremism. Samband och överlappningar syns både när miljöerna studeras i förhållande till varandra vad gäller samarbeten, individer som rör sig emellan eller befinner sig i flera grupperingar samtidigt, men även på ett strukturellt och geografiskt plan.

Organiserad brottslighet, vilket inkluderar olika former av gängkriminalitet, har både historiskt och i nutid använts för att finansiera våldsbejakande extremism och individer har rört sig över gränserna mellan de olika miljöerna.

Kopplingarna mellan våldsbejakande islamistisk extremism och kriminalitet präglas av den sociala dimensionen av relationer, snarare än institutionella eller organisatoriska dimensioner. Mest påtaglig blir den sociala kopplingen genom att kriminella rekryteras eller dras in i den våldsbejakande islamistiska miljön i det geografiska område där denne verkar. Kriminalitet kan vara en inkörsport till att senare radikaliseras. Det finns ett flertal exempel på kända extremister som antingen själva ingår i kriminella gäng eller som samarbetar med gängen för att till exempel finansiera terrorverksamhet utomlands.

De hedersrelaterade brotten har utifrån det kollektivistiska inslaget beröringspunkter med organiserad brottslighet. De kriminella familje- och släktbaserade nätverken utmärks av användning av grovt våld, några av nätverkens kärnor är genomsyrade av traditionella normer som innebär att uppfattade oförrätter och kränkningar måste besvaras med våld för att gruppen ska upprätthålla sin heder och respekt.

Våldsbejakande islamistisk extremism grundar sig på en ideologi med en stark hederskultur. Den innebär att några få, oftast män, bedriver kontinuerlig och systematisk påverkan mot en stor grupp människor, oftast flickor och kvinnor. Drabbade personers möjlighet att själva styra sin vardag kringskärs och leder till att konservativa perspektiv på manliga och kvinnliga roller förstärks i hela det område som påverkas av extremisternas närvaro. I princip alla unga vuxna polisen känner till som rest till konfliktområden där IS krigat lever med hedersnormer. Dömda terrorister som har en bakgrund i familjer med extrema hedersnormer har förekommit i Sverige. Idén om att återfå en förlorad heder är central i IS propaganda.

Hederskulturen är särskilt stark och har sitt ursprung i klan-/släktskapsbaserade samhällen. Beroendet av familjen och släkten är stort i dessa sammanhang, och familjen blir både en famn för skydd och ett fängelse. Hedersvåld och hedersmord är vanligt förekommande där staten och dess institutioner är svaga. Dessa strukturer kan återaktualiseras eller stärkas av yttre faktorer som krig, flykt och utanförskap, vilket även gäller i segregerade områden i västvärlden.

Det finns en rad strukturella likheter mellan de studerade miljöerna. Gemensamma beröringspunkter för hederskultur, gängkriminalitet och våldsbejakande islamistisk extremism är att de är kollektivistiska,

samhällsfrånvända och med en lojalitet som först och främst riktas mot den egna grupptillhörigheten och gruppens intressen. De opererar på en transnationell arena i olika grad och har en hög grad av våldsanvändning vilket får effekter på personer som växer upp i eller i närheten av dessa miljöer/strukturer. Individens fri- och rättigheter motarbetas och kränks på det individuella planet och demokratiska samhällsfunktioner utmanas både ideologiskt men också konkret genom bland annat otillåten påverkan. Miljöerna domineras av män med vålds- och skrämsekapital och flickor och kvinnor är utsatta på olika sätt i dessa miljöer. Mansidealet baseras på en destruktiv hypermaskulinitet.

Gemensamt för dessa miljöer är att de alla har en stark koppling till segregation och utsatta områden. Relationerna och den geografiska närheten till andra kriminella eller extremister är en stor riskfaktor för om en individ ska ta steget in i den miljön eller inte. Studien visar att barn som växer upp i utsatta områden får tidiga erfarenheter av utanförskap och diskriminering, många har erfarenheter av skolor som inte lyckats med att kompensera för olikheter och särskilda behov. Föräldrar kan vara högutbildade men som inte lyckats etablera sig på den kvalificerade arbetsmarknaden och i den offentliga debatten upplevs ett utpekande av dem som förlorare redan från början. Känslan av att vara misslyckad visar sig vara speciellt stark hos pojkar, och detta kan leda till att man söker sig till grupper som erbjuder gemenskap, skydd och enkla lösningar på svåra problem. Den viktigaste skyddsfaktorn i sammanhanget beskrivs vara ett väl fungerande välfärdssystem i kombination med ett starkt civilsamhälle. De som fullföljer gymnasiet och har ordnade liv dyker inte upp bland extremister eller gängkriminella. Den slutsatsen har påverkan på det förebyggande arbetet och hur samhället ska lyckas bryta rekrytering och radikaliserings.

3 Definitioner och begrepp

3.1 Hedersrelaterat våld och förtryck

Regeringens definition av hedersrelaterat våld och förtryck är också den som Göteborgs Stad arbetar efter.

När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet central och starkt knuten till kollektivet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhet i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Detta förhållande kan vara mer eller mindre uttalat och kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i hot om våld och våld, inklusive dödligt våld. Det hedersrelaterade våldets kollektiva karaktär innebär att det kan finnas fler förövare av båda könen och att offren kan vara både kvinnor och män samt flickor och pojkar. Det kan också innebära att våldet sanktioneras av familjen och den närmaste omgivningen, även av andra kvinnor. Hederstänkandet kan ta sig olika uttryck beroende på kulturella föreställningar och religion men är inte kopplat till någon specifik kultur eller religion. Hederstänkande kan även förekomma i icke-religiösa sammanhang¹.

3.1.1 Hedersrelaterad brottslighet

Kriminalvården, Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten använder sig av samma definition av hedersrelaterad brottslighet, definitionen är från 2019.

Hedersrelaterad brottslighet är brott som helt eller delvis begåtts för att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps anseende utifrån en föreställning om heder.

Hedersrelaterade brott kan exempelvis handla om frihetsberövande, tvång, äktenskapstvång, barnäktenskap, vilseledande till äktenskapsresa, hot, kränkande fotografering, ofredande, misshandel, mord eller mordförsök².

Sedan 2020 innebär hedersmotiv en straffskärpningsgrund (29 kap. 2 § brottsbalken) och det pågår för närvarande en utredning om att inrätta en särskild brottsrubricering för hedersbrott som ytterligare skulle skärpa straffen och i likhet med kvinnofridslagen tydliggöra hur allvarligt samhället ser på denna typ av brott³.

¹ Regeringens skrivelse 2007/08:39 Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer.

² Se till exempel polisen på [Hedersrelaterade brott | Polismyndigheten \(polisen.se\)](#) eller Kriminalvården, *Kriminalvårdens strategi för arbetet mot organiserad brottslighet, våldsbejakande extremism och hedersrelaterad brottslighet*, 2020,

³ SOU 2020:57 Ett särskilt hedersbrott - Betänkande av Hedersbrottsutredningen, Stockholm 2020.

3.2 Våldsbejakande extremism

En våldsbejakande extremistmiljö avser enligt Säkerhetspolisen:

Individer, grupper och organisationer som hålls samman av en ideologi och betraktas som våldsbejakande genom att de utifrån denna förespråkar, främjar, eller utövar våld, hot, tvång eller annan allvarligt brottslighet för att uppnå förändringar i samhällsordningen; påverka beslutsfattandet eller myndighetsutövningen eller hindra enskilda individer från att utöva sina grundlagsfästa fri- och rättigheter.

Säkerhetspolisen använder ordet extremism för att beskriva rörelser, ideologier eller individer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning. Den grundläggande politiska normen, där politiska mål och samhällsförändringar kan påverkas genom politiken och uppnås genom demokratiska processer, accepteras inte. Extremism används också för att beskriva företeelsen där individer använder extrema metoder för att förändra samhället i önskad riktning. Våldsbejakande extremism förekommer både inom den politiska och religiösa sfären⁴.

Den mest frekventa operationella definitionen av våldsbejakande extremism avser handlingar som stödjer, uppmanar till eller omfattar deltagande i ideologiskt motiverade våldshandlingar för att främja en sak.

3.2.1 Våldsbejakande islamistisk extremism

Ofta görs distinktioner mellan politiska och militanta islamister där de förra avsäger sig våld som metod och försöker operera inom de spelregler som finns för olika politiska system, medan de senare snarare omfamnar våld och ser våldshandlingar som legitima metoder att åstadkomma samhällsförändring på⁵. Begreppet ”islamistisk” härstammar från begreppet islamism. Islamism är ett samlingsbegrepp för olika politiska perspektiv och ideologier där islam betraktas som en övergripande samhällsordning med regler och föreskrifter för hur samhällen och styrelseskick bör konstrueras. Anhängarna benämns ofta som islamister. Islamistisk extremism innebär avfärdandet av en demokratisk samhällsordning. Utomparlamentariska metoder kan användas för att uppnå förändringar i önskad riktning. Islamistisk extremism står för en extrem tolkning av islams urkunder (autentiska islamiska källor), Koranen och hadithlitteraturen, och skiljer sig överlag från den konventionella tolkningen av islam som religion hos majoriteten av världens muslimer.

Våldsbejakande islamistisk extremism används för att beskriva miljöns agerande utifrån islam och motiveringar av våld som ett legitimt medel för att uppnå ideologiskt motiverade målsättningar. På så sätt särskiljer sig denna miljö från andra våldsbejakande extremistmiljöer som till stor del kännetecknas av sekulära politiska ideologier långt ut på den politiska höger- och vänsterskalan. Den våldsbejakande islamistiska extremismen i Sverige utgör en del av en ideologisk tolkningstradition inom salafismen kallad salafistisk jihadism⁶.

⁴ Justitiedepartementet, *Våldsbejakande extremism i Sverige, nuläge och tendenser*, Ds 2014-14.

⁵ SOU 2017:67, *Våldsbejakande extremism, en forskarantologi*, s 230.

⁶ Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2020, s. 7.

Rörelsen är transnationell och har förgreningar och samarbeten långt utanför Sveriges gränser.

3.3 Organiserad brottslighet och gängkriminalitet

Gängkriminalitet och släktbaserade kriminella nätverk är en del av den organiserade brottsligheten som definieras nedan.

EU:s definition av organiserad brottslighet innefattar 11 kriterier. Såväl Polismyndigheten som Kriminalvården använder sig av EU:s definition. Kriterierna är som följer:

1. *samarbete mellan fler än två personer,*
2. *egna tilldelade uppgifter åt var och en,*
3. *lång eller obegränsad utsträckning i tiden,*
4. *någon form av disciplin och kontroll,*
5. *misstanke om allvarliga kriminella handlingar,*
6. *verksamhet på internationell nivå,*
7. *användande av våld eller andra metoder för hot,*
8. *användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer,*
9. *deltagande i penningtvätt,*
10. *otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomin, och*
11. *strävan efter vinning och/eller makt.*

Minst sex av dessa kriterier måste föreligga – bland dem de fyra obligatoriska med nummer 1, 3, 5 och 11 – för att brott eller kriminella grupper ska kunna klassificeras som organiserad brottslighet.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har definierat fyra grupp- och nätverkskategorier inom den organiserade brottsligheten:

- *Självdefinierade grupper*
- *Externdefinierade grupper*
- *Icke-namngivna grupper*
- *Projektbaserade konstellationer*

Självdefinierade grupper omfattar grupper som själva lyfter fram sin grupptillhörighet i form av namn, attribut och medlemskap. Till kategorin *självdefinierade grupper* räknas exempelvis mc-gäng, men även andra gäng som har gett sig själva ett namn. För denna organisationsform är det *kollektiva* och det *immateriella skrämsekapitalet* centralt, och gruppernas symboler är en ständig påminnelse om skrämsekapitalet.

Externdefinierade grupper är grupper som inte själva beskriver sin grupptillhörighet genom namn, symboler och attribut. I stället tilldelas de namn, antingen av polisen eller av medierna. Till denna kategori kan exempelvis räknas de förorts- och stadsdelsbaserade grupper som har tilldelats namn utifrån samt vissa familje- och släktbaserade nätverk.

Icke-namngivna grupper är ett samlingsnamn för olika typer av relationsbaserade nätverk som varken har ett självtilldelat eller externt tilldelat namn. De har många gånger en lösare kontur än *självdefinierade grupper*, även om det i vissa fall kan finnas ett starkare lojalitetsband mellan individerna.

Exempel på *icke-namnngivna grupper* är vissa stadsdels- och förortsbaserade grupper, som baseras på att de bor i samma bostadsområde, samt vissa familje- och släktbaserade nätverk.

En *projektbaserad konstellation* kan bestå av personer från någon av de tre ovan beskrivna grupperna. Projektbaserade konstellationer är projektgrupper som sätts ihop för att bedriva en vinstdrivande kriminell verksamhet, exempelvis narkotikasmuggling, storskaliga stölder eller omfattande bedrägerier⁷.

3.4 Radikalisering

Radikal och radikaliserings är begrepp som under senare år har laddats med ett nytt innehåll. Under tidigare epoker stod begreppet ”radikal” för någonting i huvudsak positivt, progressivt och framåtblickande. I dag markerar det snarare att en grupp eller individ kan vara på väg att övergå till våldsanvändning eller terrorism⁸.

Det råder ingen enighet inom forskningen kring definitionen av radikaliserings, hur en sådan process ser ut och vilka insatser som är mest lämpade att förebygga eller bryta en sådan process. Orsakerna beskrivs på såväl individ- som struktur och samhällsnivå.

I denna studie ska radikaliserings förstås som en process en individ kan genomgå som leder till acceptans för, förespråkande av eller eget användande av våld i syfte att uppnå politiska eller religiösa mål. Det är radikaliserings in i den våldsbejakande islamistiska miljön, eller till dess idéer, som avses.

Självradikalisering och online-radikalisering är två tätt sammankopplade begrepp, eftersom självradikalisering nästan uteslutande sker via digitala plattformar. Kontakt med rekryterare är då inte heller en nödvändighet för att en (själv-)radikaliserad individ ska utföra en våldshandling eller sympatisera med en ideologi. I de flesta fall av självradikalisering finns det någon koppling till en rörelse, andra människor eller idéer, även om den kopplingen inte alltid är synlig⁹. Inom den internationella forskningen saknas en entydig definition av en ensamagerande gärningsperson. Vissa forskare anser att begreppet endast omfattar enskilda förövare, medan andra menar att det kan innefatta en mindre grupp av individer utan direkt koppling till en specifik gruppering eller organisation. Ytterligare andra forskare menar att begreppet inrymmer både enskilda och mindre grupper, så kallade celler¹⁰.

3.5 Klaner

En klan definieras av Nationalencyklopedin som en samhällskategori baserad på släktskap¹¹. Klansamhällen föregick statsamhällen och kallas ofta för

⁷ BRÅ, *Kriminella nätverk och grupperingar Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12 s. 11-13.

⁸ SOU 2017:67, *Våldsbejakande extremism, en forskarantologi*, s 22.

⁹ Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2020, s 11.

¹⁰ A.a, s 34.

¹¹ [klan - Uppslagsverk - NE.se](https://www.nencyklopedin.se/artiklar/klan) senast besökt 2021-03-03

förmoderna samhällsformer. Klaner finns på olika håll i världen och är vanligt förekommande i områden med svaga stater och bland nomadiska folk¹². Den senaste tiden har det i den allmänna debatten pratats en hel del om ”kriminella klaner”, framför allt efter den biträdande rikspolischefen Mats Löfving i media hösten 2020 uppgav att det finns 40 kriminella klaner i Sverige¹³. Det Löfving kallar kriminella klaner är det som enligt definitionen av organiserad brottslighet benämns släktbaserade kriminella nätverk, en del av de icke namngivna grupperna, se ovan. I samtal med polisen i Region Väst uppges att man utgår ifrån EU:s definition av organiserad brottslighet, som innefattar de släktbaserade kriminella nätverken. För att ett nätverk som baseras på släktskap ska definieras som kriminellt behöver det finnas minst två generationer av brottsaktiva släktingar i detta nätverk.

I studien används klan kopplat till en social organisering av en släkt. När det handlar om kriminalitet används begreppet släktbaserade kriminella nätverk, som *kan* innefatta klaner.

3.6 Problemet med definitioner

Att definiera ett problemområde som utgörs av människors aktiviteter och relationer innebär alltid vissa svårigheter. Dels för att en definition per automatik utesluter vissa företeelser, dels för att människor och dess relationer ofta är mer komplexa än vad definitioner försöker ringa in. Människor definierar för att greppa och förstå, men också för att kunna föra statistik. Definierandet i sig kan dock försvåra förståelsen av ett komplext problem.

Det finns forskare som menar att allmänna och otydliga definitioner kan leda till en överdriven social kontroll vilket i sin tur riskerar att urholka mänskliga fri- och rättigheter, i synnerhet när användningen av dess begrepp tenderar att riktas mot marginaliserade grupper¹⁴.

Detta är särskilt relevant i denna och liknande studier, då en av de strukturella likheterna mellan de olika miljöerna är att de främst återfinns i de socialt utsatta områdena.

Det finns både inom forskningen och bland myndigheter en diskussion om och kritik mot en del av definitionerna, till exempel om EU:s definition av organiserad brottslighet är för bred. I Tyskland pågår ett arbete med att ta fram en mer träffsäker definition, enligt samtal med polis i Göteborg som jobbar inom området.

Det råder en konsensus bland forskare och praktiker om vikten av korrekt problemidentifiering av individer, grupper och fenomen och att olika typer av problem kräver olika typer av åtgärder. Utan en korrekt problemidentifiering kan insatser i bästa fall bli verkningslösa och i sämsta fall vara kontraproduktiva¹⁵.

¹² Per Brinkemo, *Mellan klan och stat: Somalier i Sverige*, 2014, s 22.

¹³ Ekots lördagsintervju finns på: [Klart polisen gängkriminaliteten, Mats Löfving? 5 september 2020 kl 12.55 - Ekots lördagsintervju | Sveriges Radio](#) Senast besökt 2021-02-17.

¹⁴ SOU 2017:67, *Våldsbejakande extremism, en forskarantologi*, s, s 105.

¹⁵ A.a s. 105.

4 Nuläge och tendenser

4.1 Radikalisering

Radikalisering har ingen entydig definition eller modell för hur processen går till, utan är ett föränderligt begrepp som varierar över tid och plats, med olika innebörd. Den mest förenklade beskrivningen av begreppet är ”processen där människor till slut blir extremister”¹⁶.

Likheter mellan radikaliseringsprocesser i olika ideologiska kontexter återfinns både bland drivkrafter (det vill säga förhållanden hos *personen* eller i den egna livssituationen som kan öka sannolikheten för radikalisering) och dragningskrafter (det vill säga förhållanden i den aktuella *gruppen* eller det ideologiska sammanhanget som kan öka sannolikheten för radikalisering). Driv- och dragningskrafter är det som på engelska kallas push and pull.

Drivkrafter och dragningskrafter finns på olika nivåer, alltifrån känslor och egenskaper hos personen till händelser på det globala planet. Driv- och dragningskrafter fungerar som riskfaktorer eller omständigheter som möjliggör att en människa kan radikaliseras – även om det långt ifrån alltid sker¹⁷.

Exempel på drivkrafter är:

- Upplevda globala orättvisor
- Upplevt förtryck (av folkgrupp, land eller religion)
- Diskriminering (av en själv eller andra)
- Utanförskap (för en själv eller andra)
- Identitetssökande eller svårigheter att förena olika identiteter
- Meningssökande
- Svåra eller destruktiva familjeförhållanden
- Samhällsengagemang
- Personliga trauman eller tragedier
- Våldsfascination
- Spänningssökande
- Låg självkänsla
- Vilja att göra skillnad
- Frustration över bristande resultat genom användandet av demokratiska kanaler

Exempel på dragningskrafter är:

- Känsla av makt eller kontroll
- Betydelse eller status i gruppen
- Social gemenskap eller vänskap
- Tillhörighet
- Meningsfullhet

¹⁶ Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2020, s 8.

¹⁷ Säkerhetspolisen, *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*, 2010, s. 34.

- Tydliga livsregler att hålla sig till
- Trygghet
- Attraktiva ideologiska argument
- Lojalitet bland gruppens medlemmar
- Övertygelse om att man står för det goda och bekämpar det onda
- Äventyrskänsla
- Respekt

Sociala band till vänner, familj, kollegor eller andra bekanta är ofta orsaken till att människor dras in i våldsbejakande extremistgrupper. Engagemang och förpliktelse gentemot gruppen skapas initialt av dessa band snarare än av en stark hängivenhet för ideologin, som kommer senare.

Radikaliseringsprocessen kan beskrivas som en slags socialiseringsprocess. Insikten om att banden mellan människor i våldsbejakande extremistmiljöer framför allt är sociala – eller åtminstone var sociala från början – har betydelse för förståelsen av radikalisering som sådan. Denna insikt är också väsentlig för hur förebyggande och motverkande åtgärder bör utformas för att vara så effektiva som möjligt¹⁸.

4.1.1 Vem kan radikaliserats?

Det finns både individuella som strukturella förklaringsmodeller till radikalisering. Vad gäller individuella förklaringsfaktorer understryks psykosociala problem och psykisk ohälsa som utlösande faktorer.

Radikalisering ses som resultatet av en rad psykiska sårbarhetsfaktorer såsom t.ex. social isolering, oförmåga att etablera relationer, otrygg anknytning i primära relationer, misslyckad identitetsutveckling och påverkan från media. Den psykiska sårbarheten kan finnas hos till synes ”väletablerade” individer, inte minst som ett resultat av att ha blivit försummade i sina nära relationer under barndomen. Radikaliseringsprocessen antas ha sin grund i ett allvarligt missnöje hos den enskilde individen. När missnöjda individer utsätts för en rad riskfaktorer undermineras deras identiteter, vilket gör dem mer mottagliga för extrema våldsbejakande influenser¹⁹. På strukturnivå återfinns dock också diskriminering, marginalisering, social exkludering, misslyckad integrationspolitik och fattigdom som orsaker till radikalisering. Vad gäller marginalisering och social exkludering bygger resonemanget delvis på antagandet att segregation föder missnöje hos marginaliserade och socialt exkluderade grupper. Gemensamt för båda förklaringsmodellerna är alltså missnöjet²⁰.

Forskare påpekar dock att strukturella faktorer kan ha ett visst förklaringsvärde men förmår inte förklara varför andra människor i en liknande strukturell position inte radikaliserats.

En förklaringsfaktor som lyfts fram som en framträdande orsak till radikalisering när det specifikt gäller våldsbejakande islamism är upplevd

¹⁸ Säkerhetspolisen, *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*, 2010, s. 34-35.

¹⁹ SOU 2017:67, *Våldsbejakande extremism, en forskarantologi* s 231.

²⁰ A.a s. 232.

stigmatisering och alienation av muslimer. Denna alienering menas förstärka känslan av ett muslimskt utanförskap gentemot västvärlden, och salafism och salafistisk jihadism uppfattas då erbjuda kollektiv solidaritet och meningsskapande²¹. Baserat på intervjuer med individer som har deltagit i extremistmiljöer framkommer att en särskild händelse i livet, exempelvis att bli avstängd från skolan, förlora sitt jobb eller inte få ett sökt arbete, kan utgöra startskottet för en väg in i radikaliserings²².

I en brittisk undersökning konstaterades att det på alla orter med förekomst av våldsbejakande islamistisk extremism även fanns ett tydligt inflytande från karismatiska ledarfigurer, oavsett skillnader i bakgrundsfaktorer i övrigt²³. Man drog därför slutsatsen att det krävs närvarande ideologer i individens omgivning för att radikaliserings till våldsbejakande islamistisk extremism ska kunna ske. Detta är också ett mönster som kan skönjas när det gäller IS-resenärer från Sverige. Tillgången till en miljö är en förutsättning för ingång i en destruktiv och odemokratisk sammanslutning. Det kan också delvis förklara varför så stor andel av de utländska stridande från Sverige kom från samma områden eftersom sociala nätverk och relationer har spelat roll²⁴.

Brottsförebyggande rådet har tillsammans med Säkerhetspolisen tagit fram en typologi över ”huvudvägar in i radikalism” där fyra olika vägar har identifierats; *utagerarens, grubblarens, familjens och kontaktsökarens väg*.

Utageraren

Utageraren har ofta en problematisk bakgrund med en otrygg barndom och stökig ungdom med tidig kriminell debut. Drogmissbruk är inte ovanligt. I vissa fall finns det inslag av våld och misshandel i hemmet, och personens förtroende för vuxenvärlden är lågt. I andra fall har erfarenheter av krig och konflikter i ett annat land skapat ett trauma hos personen. De sociala och ibland psykologiska problemen bidrar till att personen blir utagerande, inte sällan med eget våldsanvändande.

När utageraren får kontakt med ideologiskt drivna våldsbejakande personer inleds radikaliseringsprocessen. Denna typ av person tilltalas också i stor utsträckning av en svartvit världsbild som ger enkla svar och som gör det lätt att orientera sig i tillvaron²⁵.

Grubblaren

Grubblarens väg kännetecknas av ett sökande och svårigheter att hitta sin plats i samhället. I vissa fall har personen under skolåren varit mobbad eller ensam. Grubblaren undviker våld och konflikter, och har ofta haft en trygg barndom där diskussion, förkovrande och ifrågasättande har uppmuntrats.

Vissa personer i denna kategori kan betraktas som självradikaliserade och den sociala gemenskapen uppstår i dessa fall först efter att personen har börjat intressera sig för den våldsbejakande ideologin. Mötet med ideologin och den

²¹ Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2020, s. 9.

²² Institutet för framtidsstudier, Rostami, Mondani, Carlsson, Sturup, Sarnecki, Edling, *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*, Forskningsrapport 2018/4, s. 64.

²³ Säkerhetspolisen, *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*, 2010, s. 39.

²⁴ Se Rostami m fl 2018 och Ranstorp och Gustafsson 2017.

²⁵ Säkerhetspolisen, *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*, 2010, s. 43.

påföljande radikaliseringsen följer ofta på en upplevd insikt eller en omvälvande händelse. Det är alltså primärt på grund av upplevda sociala och politiska orättvisor som grubblaren av ideologiska skäl söker sig till ett radikalt socialt sammanhang²⁶.

Familjen

I motsats till de två tidigare vägarna kännetecknas familjens väg inte av problem att passa in i samhället, utan av acceptans för radikala föreställningar från närmiljön. Vägen till radikaliseringsen går genom den omedelbara sociala närmiljön: släkt, familjevänner och klasskamrater. Även om inte själva familjen är källan till radikaliseringsen finns dock ofta en passiv acceptans för vissa radikala idéer hos familjemedlemmarna.

Personer inom denna kategori har ofta upplevt en relativt isolerad barndom med få kontakter utanför familjesfären eller det närmaste sociala umgänget, till exempel i en segregerad miljö. De har inte heller aktivt ifrågasatt det radikala budskapet i närmiljön eller sökt sig till andra kontexter, utan värdesätter att umgås med likasinnade²⁷.

Kontaktsökaren

De personer som radikaliserats in i extremism genom kontaktsökarens väg kännetecknas av att de söker kontakt med en person eller en grupp utifrån ett behov av närhet eller gemenskap. Kontaktsökaren kan antingen önska en närmare relation med en person som är medlem i gruppen eller lockas av den sociala gemenskap och sammanhållning som gruppen erbjuder. Därför är det i regel en slump att kontaktsökaren dels dras till en extremistisk grupp, dels vilken extremistisk grupp det handlar om eftersom det inte är gruppens budskap eller aktiviteter som attraherar²⁸.

Majoriteten av dem som radikaliserats i en våldsbejakande islamistisk kontext i Sverige är mellan 15 och 30 år. Även om själva radikaliseringsfasen ofta inträffar innan 30-årsåldern fortsätter många personer att vara aktiva längre upp i åldrarna²⁹.

4.1.2 Riskmiljöer för radikaliseringsen

Flera studier har rapporterat att fängelsemiljön är en miljö som lämpar sig för radikaliseringsen och även att rekrytering sker inom fängelsemiljön. Det finns ett flertal identifierade risker med att radikaliserade individer befinner sig i fängelsemiljö. Dessa risker är: a) att individerna fortsätter stötta extremism från fängelset, b) att de kan rekrytera nya individer till organisationen/nätverket, c) att de förbereder terrorbrott från fängelset eller d) att de utsätter andra intagna eller personal för hot eller våld eller annan otillåten påverkan genom påtryckningar från individer eller grupper utanför fängelset³⁰.

²⁶ A.a s. 44.

²⁷ A.a s. 44

²⁸ A.a.s. 45.

²⁹ A.a s. 48.

³⁰ Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2020, s112-113.

Fängelsemiljön lämpar sig väl som en grogrund för radikaliserings där personer som upplever ilska och frustration kan ha en högre mottaglighet för våldsbejakande politiska budskap. Fängelsemiljön erbjuder också en arena för interaktion och socialisering där extrema budskap kan frodas. De intagna är avskilda från till exempel familjemedlemmar, vilket kan öka deras sårbarhet och mottaglighet för våldsbejakande extremism³¹.

Samtidigt som forskningen pekar ut fängelsemiljön som en riskmiljö för radikaliserings uppger Kriminalvårdens (KV) representant som arbetar med säkerhetsfrågor att den risken är mest påtaglig i större europeiska och amerikanska fängelser. I Sverige finns en relativt låg andel extremister intagna på anstalt och det svenska fängelsesystemet har en struktur med färre intagna per personal och en större spridning över antal anstalter i landet, jämfört med europeiska och amerikanska fängelser. Behovet av skydd i en politisk eller religiös grupp eller gäng minskar om ordningen kan upprätthållas av personalen, vilket KV's representant menar att den kan via det system Sverige har. En handfull personer har radikaliserats på anstalt de senaste 6-7 åren, uppger KV's representant.

SÄPO bedömer risken för radikaliserings i fängelsemiljö som liten 2010³², men i ett remissvar 2019 om slopad straffrabatt för unga anför SÄPO det som en ökad risk för radikaliserings om fler unga kriminella hamnar i fängelse och då möter individer dömda för våldsbejakande extremism³³. Center mot våldsbejakande extremism (CVE) menar att risken för fängelseradikaliserings även finns i Sverige, 2020³⁴. Det är oklart hur stor risken att radikaliserings i svenska fängelser egentligen är, men tydligt att risken existerar.

Andra riskmiljöer för rekrytering är de ställen där många personer finns, särskilt ungdomar. Det kan vara i moskéer, på skolgårdar eller på ungdomsgården. Allt mer spridning av propaganda och försök till rekrytering sker via internet³⁵. Barn med erfarenhet av våldsbejakande islamistisk extremism berättar om att extremister kommer till ungdomsgården och framställer sig som imamer, lockandes med budskap om att göra det rätta enligt islam. På internet har propagandan från IS och andra terroristgrupper nått ut både till barn som själva varit intresserade, och i ett senare skede även involverats i våldsbejakande islamistisk extremism, och även till barn vars enda koppling till den miljön är att de bor eller går i skolan i ett område varifrån personer har anslutit sig till dessa miljöer³⁶. Att befinna sig nära andra som radikaliserings är alltså en riskmiljö i sig.

³¹ SOU 2017:67, *Våldsbejakande extremism, en forskarantologi*, s 101-102

³² Säkerhetspolisen, *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*, 2010, s 51-52.

³³ SÄPO, remissvar på SOU2018:85, finns på [Rekvision i medborgarskap \(sakerhetspolisen.se\)](https://www.sakerhetspolisen.se/Rekvision-i-medborgarskap), senast besökt 2021-03-25.

³⁴ Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2020, s 43.

³⁵ Säkerhetspolisen, *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*, 2010, s 70-71.

³⁶ Barnombudsmannen, *Barns och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2018, s. 13.

4.2 Hedersrelaterat våld och förtryck

I Göteborg lever ca 15 % av niondeklassarna med någon form av hedersnormer i familjen³⁷. Att leva med hedersnormer innebär att ha en uppsättning strikta regler att förhålla sig till. Reglerna är till för att skydda gruppens/familjens heder. Det är männen i gruppen som har, eller förlorar sin, heder. Kvinnor kan genom sitt beteende, eller ryktet därom, upprätthålla eller skada denna heder. Kvinnor äger ingen egen heder utan bär på skam. Att ha skam i kroppen är att ”på ett riktigt sätt” förvalta sin sexualitet enligt hedersnormerna³⁸.

Hedersnormerna grundar sig i kravet på kyskhet och kontrollen av oskuld hos flickor och kvinnor. Det innebär att kvinnor inte får ha utomäktenskapligt sex, inte ingå äktenskap med en person familjen inte accepterar, en kvinna får inte bli utsatt för våldtäkt eller incest för även då är oskulden förlorad och man förväntas vara heterosexuell och gifta sig med den som familjen utser³⁹. Även män och hbtq-personer utsätts för tvångsäktenskap. De utsätts även för våld och i de grövsta fallen hedersmord. En man som har haft, eller ryktas ha haft, en relation med en kvinna i en hederskontext kan bli offer för hedersvåld. Ett aktuellt exempel på det gäller fallet med den hedersmördade mannen i Kiruna 2020⁴⁰.

Hedersrelaterat våld och förtryck tar sig uttryck genom bland annat psykiskt våld, begränsningar, kontroll, hot och kränkningar, fysiskt och sexuellt våld. De vardagliga begränsningarna och kontrollen kan handla om inskränkningar av barnets (främst flickans) val av kläder, fritidsaktiviteter, kamratrelationer, kärleksrelationer och utbildning⁴¹. Så många som 80 % av flickorna i nian som lever med oskuldsnormer får inte umgås med jämnåriga kamrater av det andra könet. En stor del av såväl pojkar som flickor i gruppen som lever med hedersnormer har en eller flera begränsningar vad gäller att delta i undervisning i skolan⁴². Den största utsattheten för såväl begränsningar som våld inom hederskulturen finns bland flickor, hbtq-personer och personer med funktionsnedsättning. Pojkar lever ofta med en dubbel utsatthet, samtidigt som de själva förväntas leva efter och upprätthålla hedersnormer tvingas de också kontrollera och bestraffa systrar och andra kvinnliga släktingar.

Hedersrelaterat våld och förtryck kännetecknas av våldets kollektiva karaktär. Det innebär att det ofta kan finnas flera förövare som pappa, mamma, syskon, andra släktingar och att offren kan vara både kvinnor och män samt flickor och pojkar, eller personer med könsöverskridande identitet. Det kan också innebära att våldet sanktioneras av familjen och den närmaste omgivningen, även av andra kvinnor⁴³. Barn som växer upp med hedersnormer är långt mer utsatta för

³⁷ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s.385.

³⁸ Unni Wikan, *En fråga om heder*, Oslo 2003, s. 68-71.

³⁹ Jamila Hussein, *Heder och hedersvåld – berättelser, fakta och fördomar*, Göteborg 2017, s. 46.

⁴⁰ Se till exempel [Livstidsdom för hedersmordet i Kiruna – samtliga fälls | SVT Nyheter](#) Senast besökt 2021-03-12

⁴¹ Katarina Norberg, Mikael Thörn, *Amanda-kommissionen: Granskning av Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2018*, Göteborg 2020, s. 18.

⁴² Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s.426-428.

⁴³ Katarina Norberg, Mikael Thörn, *Amanda-kommissionen: Granskning av Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2018*, Göteborg 2020, s.18.

våld än andra barn, samtidigt utsätter de andra i sin omgivning för våld i större utsträckning, detta gäller även utanför familjen och särskilt för pojkar⁴⁴.

För både pojkar och flickor påverkar strukturella ojämlikhetsfaktorer risken att utsättas: högst är utsattheten bland ungdomar som bor i lägenhet, i en förort, vars föräldrar har låg sysselsättningsgrad och utbildningsnivå, och en hög grad av religiositet⁴⁵.

Familjerna som granskats av Amanda-kommissionen är i de flesta fall bosatta i en lägenhet i särskilt utsatta områden och har varit föremål för insatser från socialtjänsten på grund av hedersrelaterade orsaker. Några enstaka av dessa föräldrar har själva sökt stöd från socialtjänsten, men de flesta ärenden aktualiseras till följd av anmälan och oro för barnet eller barnen, oftast från skolan⁴⁶. Skolan är också den plats som flest barn utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck skulle vända sig till för stöd⁴⁷.

De flesta familjer i Amanda-kommissionens granskning kommer från länder med en annan syn på demokrati, jämställdhet, barns, flickors och kvinnors rättigheter jämfört med Sverige. I de länderna har staten och välfärden varit bristfällig eller svag och familjen, släkten och klanen har varit viktiga för både stöd och överlevnad⁴⁸.

4.2.1 Hedersbrottsdömda

Genomsnittsåldern för gruppen hedersvåldsdömda förövare var 41 år i Kriminalvårdens undersökning *Hedersrelaterat våld och förtryck – mot förbättrad kunskap om förövarna*. Hedersvåldsdömda förövare var i lika stor uträkning registrerade för missbruk, tidigare misstanke om brott, lagföring för brott och psykiatri som förövare lagförda för våld mot barn, men i mindre utsträckning än förövare lagförda för partnervåld vid en jämförelse. Gruppen utgör en mer antisocial grupp med tidigare och fler misstankar och lagföringar, och en högre andel har registrerats med psykiatriska och somatiska diagnoser jämfört med den matchade normalpopulationen. De hälsorelaterade problem som återfinns hos hedersvåldsdömda förövare är i stor utsträckning kopplade till stressrelaterade faktorer⁴⁹.

⁴⁴Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s. 437-438.

⁴⁵Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s.384.

⁴⁶Katarina Norberg, Mikael Thörn, *Amanda-kommissionen: Granskning av Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2018*, Göteborg 2020, s.18.

⁴⁷Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s.408.

⁴⁸Katarina Norberg, Mikael Thörn, *Amanda-kommissionen: Granskning av Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2018*, Göteborg 2020, s 18.

⁴⁹Kriminalvården, *Hedersrelaterat våld och förtryck – mot förbättrad kunskap om förövarna*, Stockholm 2018, s 40.

4.3 Våldsbejakande islamistisk extremism

Sedan 2000-talet kännetecknas den dominerande ideologiska riktningen inom den våldsbejakande islamistiska extremismen i Sverige av salafijihadism, eller salafistisk jihadism, vilken främst representeras av terroristorganisationerna al-Qaida (AQ) och Islamiska staten/Daesh (IS)⁵⁰. Jihadistisk salafism är en form av salafism som förespråkar att man genom våldsanvändning och terrorism tillskansar sig makt⁵¹. Alla som praktiserar och förespråkar den salafistiska tolkningen av islam är dock inte våldsbejakande. Däremot innebär dess tillämpning att man förkastar det demokratiska systemet, vilket skapar stora utmaningar i de samhällen där dessa miljöer verkar. Även om individer som tillämpar den salafistiska ideologin utgör en förhållandevis liten andel av den muslimska befolkningen så bedöms utvecklingen av hur denna miljö agerar för att sprida sitt tankegods i det svenska samhället vara en växande utmaning⁵².

I Göteborg finns flera inslag av den salafist-jihadistiska strukturen: allt från salafistiska miljöer och aktiva predikanter, ett större antal enskilda extremister, radikala föreningar och moskéer samt betydande aktivitet på sociala medier⁵³. De våldsbejakande islamistiska miljöerna i Sverige har tiodubblats på mindre än ett decennium Sverige⁵⁴ och var ett av de europeiska länder med flest IS-resenärer under konflikten i Syrien⁵⁵, där en stor andel av dessa var bosatta i Göteborgs särskilt utsatta områden. En möjlig förklaring till att individer i socialt utsatta områden tenderar att vara mer mottagliga för rekrytering till våldsbejakande islamistisk extremism kan vara kombinationen av till exempel bristfällig skolgång, arbetslöshet, trångboddhet och dåligt fungerande välfärdssystem tillsammans med parallella samhällsstrukturer, hög grad av våldsdåd, otrygghet och brottslighet, vilket sammantaget utgör en stark grogrund för våldsbejakande extremism. Dock visar såväl svenska kartläggningar som internationella studier att IS lyckades rekrytera högt utbildade personer, exempelvis läkare, ingenjörer, kommunikatörer och ekonomer, som till synes var väl integrerade i sina samhällen innan de reste till Syrien och Irak. En studie av över 4 000 salafi-jihadister visar att utbildningsnivån var högre än hos den övriga befolkningen. Enbart marginalisering, utanförskap, låg utbildning och bristande jobbmöjligheter kan således inte förklara attraktionskraften hos dem som anslöt till IS och kalifatet⁵⁶.

Institutet för Framtidsstudier släppte 2018 en rapport som studerar våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige⁵⁷. I denna studie har man skapat en databas med data från en rad olika myndigheter. Den

⁵⁰ Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2020, s. 12

⁵¹ A.a s. 12-17.

⁵² Magnus Normark, *Salafistiska nätverk och antagonistiska hot i Antagonistiska hot och dess påverkan på lokalsamhället*, red. Hans Brun & Henrik Häggström, 2019, s. 48.

⁵³ Ranstorp m fl; *Mellan salafism och salafistisk jihadism – Påverkan mot och utmaningar för det svenska samhället*. Försvarshögskolan, Bromma 2018, s. 97.

⁵⁴ A.a, s 9

⁵⁵ Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2020 s. 24.

⁵⁶ A.a s. 39.

⁵⁷ Institutet för framtidsstudier, Rostami, Mondani, Carlsson, Sturup, Sarnecki, Edling, *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*, Forskningsrapport 2018/4.

grupp man särskilt studerat är personer som befinner sig i antagonistiska miljöer och som finns i polisens eller säkerhetspolisens register, det vill säga dömda eller misstänkta personer inom eller i nära anslutning till organiserad brottslighet eller extremistiska miljöer. Gruppen består av totalt 15 244 personer. 83 % av dessa tillhör någon form av organiserad brottslighet. De extremistiska miljöerna består av 10,7 % där den islamistiska är den största gruppen med 785 individer (övriga procent består av fotbollsfirmer).

Av dessa 785 individer är 86,5 % män, 13,5 % kvinnor. Medelåldern är 25 år. Den islamistiska miljön har, näst efter den autonoma, flest högutbildade personer, och i särklass flest utrikes födda, eller inrikes född med båda föräldrarna födda utanför Sverige. Socialtjänsten har gjort insatser i denna grupp till 12,2 %, vilket är en relativt låg siffra om man jämför med de grupper som återfinns inom den organiserade brottsligheten. Studiens data omfattar även uppgifter om psykiatriska diagnoser. Den islamistiska miljön sticker där ut som den grupp med minst antal diagnostiserade individer⁵⁸. Dock påpekar författarna att den låga siffran kan höra ihop med den stora andelen utrikes födda, där data saknas från ursprungsländerna. En diagnos kan ha fastställts innan personen etablerat sig i Sverige.

Lägst andel misstänkta för brott finns i den islamistiska miljön, 69,7 %, jämfört med övriga grupper i studien⁵⁹. Jämfört med hela befolkningen är misstankegraden endast ca 1,8 % 2010-2019⁶⁰.

4.4 Organiserad brottslighet, gängkriminalitet samt släktbaserade kriminella nätverk

Organiserad brottslighet är ett samlingsbegrepp för nätverk eller grupperingar där flera personer varaktigt begår allvarliga brott tillsammans i syfte att uppnå vinning eller makt. Begreppet medför en gränsdragningsproblematik och det är ibland svårt att avgöra vilka personer som innefattas. Bilden av organiserad brottslighet i samhället har tidigare dominerats av självdefinierade grupper med tydliga strukturer och hierarkier. Under 2010-talet har bilden av den organiserade brottsligheten förskjutits i takt med förändringar i samhällsutvecklingen. Självdefinierade grupper är fortfarande aktiva inom den organiserade brottsligheten men fokus har skiftat mot löst sammansatta, icke namngivna grupperingar, som genom sin brottslighet har en stor direkt påverkan på lokalsamhället och dess invånare. Våldsanvändningen har ökat inom vissa grupper och allt yngre personer involveras i kriminella nätverk och allvarlig brottslighet⁶¹.

Enligt Rostami m fl⁶² är medelåldern 24-26 år i de kriminella nätverk och gatugång som ingår i deras studie, men åldersspannet sträcker sig upp till över

⁵⁸ A.a s. 33-41.

⁵⁹ A.a s. 45.

⁶⁰ Brottförebyggande rådet, [Misstänkta personer - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](https://www.bra.se), senast besökt 2021-02-03

⁶¹ Kriminalvården, *Kriminalvårdens strategi för arbetet mot organiserad brottslighet, våldsbejakande extremism och hedersrelaterad brottslighet*, 2020.

⁶² Institutet för framtidsstudier, Rostami, Mondani, Carlsson, Sturup, Sarnecki, Edling, *Våldbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*, Forskningsrapport 2018/4, s. 33.

80 år. Över 90 % är män och 70-80 % har utländsk bakgrund⁶³. Endast mellan 5 och 7 % har en eftergymnasial utbildning och mellan 20 och 27 % har fått insatser av Socialtjänsten. Nästan hälften av individerna har diagnosticerad psykisk ohälsa eller drog-/alkoholmissbruk⁶⁴.

I en svensk utvärdering av en avhopparverksamhet berättar de före detta gängkriminella som ingått i gatugång eller förortsbaserade gäng att de gradvis gled in i såväl gängstrukturen som brottsligheten. Från början, i tidiga tonår var gänget ett kompisgäng, under senare tonår började den mer avancerade brottsligheten och mer fasta konstellationerna formades i gängen. Under unga vuxna år, 20-25 år, var man som mest brottsaktiv⁶⁵. Forskning som undersökt orsaker till att ungdomar hamnar i gäng pekar på pushfaktorer som att växa upp med bristande ledning från föräldrar och negativa livshändelser som varit svåra att hantera. Många anammar antisociala värderingar tidigt och umgås med kamrater med någon form av riskbeteende. Gängen kan också innefatta en rad pullfaktorer som att erbjuda ett sammanhang där man får skydd, umgås med sina vänner, upplever syster- eller broderskap, får ett substitut för familjen, åtnjuter respekt, och kan få tillgång till lättförtjänta pengar. Utöver detta kan gänget uppfattas som en plats där medlemmarna får visa att de lyckas med saker, och i den meningen ge möjlighet till ”empowerment”⁶⁶.

I en studie från Brå från 2016⁶⁷ som grundar sig på polisens underrättelser och myndighetens egna kunskap konstateras att de kriminella konstellationer som är knutna till storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö ökar i antal. Gängen och nätverken återfinns i de socialt utsatta områdena och bygger på relationer mellan unga som växer upp tillsammans. Gemensamt är etnisk och ekonomisk segregation, hög arbetslöshet, låg utbildningsnivå och höga ohälsotal. De flesta förortsbundna grupper i storstäderna baseras främst på att individerna bor i samma område⁶⁸. Den aktiva rekryteringen som sker i områdena förekommer främst på platser där många ungdomar rör sig. Det kan röra sig om religiösa samlingsplatser men även centrumbildningar där många unga män tillbringar sin fritid⁶⁹.

Sedan millenieskiftet har polisen sett fler och fler tecken på att förortsgängen gör territoriella anspråk i sina områden, gängen vill ha sin egen kriminella marknad. Det finns också exempel på att förortsgängen försöker påverka strukturerna i närsamhället och underminera legitimiteten för samhällsfunktioner⁷⁰.

⁶³ Utrikes född eller inrikes född med båda föräldrar födda utomlands.

⁶⁴ Rostami, Mondani, Carlsson, Sturup, Sarnecki, Edling, *Våldbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*, Institutet för framtidsstudier, Forskningsrapport 2018/4 s. 44.

⁶⁵ Kristina Alstam, Torbjörn Forkby & Daniel Holm, *Ett smörgåsbord av Möjligheter - En värderande analys av Passus avhopparstöd för personer som lämnar gäng och kriminalitet*, Institutionen för socialt arbete vid Linnéuniversitetet 2021, s.50.

⁶⁶ Kriminalvården, *En väg ut ur gänget - Om manligheter, broderskap och svikna förhoppningar*, Norrköping 2019, s. 16-17.

⁶⁷ Brottsförebyggande rådet (BRÅ), *Kriminella nätverk och grupperingar - Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12, Stockholm, 2016.

⁶⁸ A.a.s. 48-51.

⁶⁹ Polisen, *Utsatta områden - sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser*, Stockholm 2015, s. 20.

⁷⁰ Brottsförebyggande rådet (BRÅ), *Kriminella nätverk och grupperingar - Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12, Stockholm, 2016, s. 48-51.

Förutom de förortsbaserade gängen finns också de släktbaserade kriminella nätverken i städernas förorter. De beskrivs av poliserna ha stort inflytande och mycket makt. Man använder begreppet imperiebyggnadstendenser för att beskriva familjer och släkter med territoriella anspråk som byggt upp storskaliga verksamheter, både legala och illegala. Genom de legala kanalerna kan dessa nätverk påverka lokalpolitik och föreningsliv. Nätverken bygger upp parallella strukturer med utlåning av pengar, lösning av tvister och makt över såväl näringsliv som de boende i områdena. Nätverken är inte sällan större än de lokala områden de verkar i, ofta sträcker de sig utanför landets gränser. Forskare menar att begreppen ”släktbaserade” och ”klan” är något missvisande i sammanhanget då kärnan ofta är släkt med varandra, men andra runt omkring kan vara från andra familjer och släkter⁷¹.

Mats Löfving uppgav till Ekot, som tidigare nämnts, att det finns ett fyrtiotal så kallade kriminella klaner som kommit till Sverige enbart i syfte att begå brott. Att de genom narkotikaförsäljning, våld, utpressning och otillåten påverkan skaffar sig makt och utnyttjar samhället⁷². Bilden av just syftet har utmanats av andra inom polismyndigheten som menar att dessa exempel finns, parallellt med exempel på att kriminaliteten utvecklats långt senare⁷³.

Polisen i Göteborg uppger att de släktbaserade kriminella nätverken arrangerar äktenskap i syfte att stärka nätverket. Socialtjänsten styrker den bilden och uppger att de sett exempel på tvångsgiften mellan släkter för att stärka påverkan i området. Socialtjänsten uppger även att det som avgör ett släktbaserat nätverks styrka och förutsättning att påverka i lokalsamhället är antalet kriminella medlemmar med våldskapital. Ju fler brottsaktiva med tillgång till vapen, desto större makt. Barnen i dessa miljöer fostras in i kriminalitet med syfte att ta över slakten/nätverket som vuxna. Kriminalunderrättelsetjänstens rapporter lyfter fram problematiken med att barn föds in i organiserad brottslighet. Ungdomarna tar intryck av kriminellt belastade förebilder i familj och släkt under uppväxten och påverkas att själva begå brott⁷⁴.

Erik Nord uppger i en intervju med SVT att det finns tolv släktbaserade nätverk i Västsverige varav sju i Göteborg. ”Min bild är att de här nätverken har en mycket stark kultur och en påtaglig påverkan, med risk för att mutera till en organiserad brottslighet när man möter västerländska demokratier och välfärdsystem. Men, och detta är mycket viktigt, det innebär absolut inte att hela släkter är kriminella, säger polischef Erik Nord” till SVT⁷⁵ vilket flera poliser ger uttryck för även i BRÅ’s rapport. Det finns en risk med att prata om kriminella familjer då det egentligen handlar om individer och det finns många

⁷¹ A. a. s. 53.

⁷² [Klarar polisen gängkriminaliteten, Mats Löfving? 5 september 2020 kl 12.55 - Ekots lördagsintervju | Sveriges Radio](#), senast besökt 2021-02-17.

⁷³ [Experter: Polischefen har delvis fel – flera klaner har växt fram i Sverige | SVT Nyheter](#), senast besökt 2021-02-17.

⁷⁴ Brottsförebyggande rådet (BRÅ), *Kriminella nätverk och grupperingar - Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12, Stockholm, 2016, s. 53.

⁷⁵ [Tolv släktbaserade kriminella nätverk i Västsverige | SVT Nyheter](#), senast besökt 2021-02-17.

exempel på familjemedlemmar som aktivt tagit avstånd till kriminalitet⁷⁶ trots att de fötts in i en ”kriminell familj”.

Grundproblemet, enligt Löfving, är inte skjutningarna och våldet i gängen och mellan gängen, det är de utsatta områdena⁷⁷.

Barnen i BO´s rapport som haft erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism lever alla i så kallade utsatta områden. Barnen har erfarenheter av att leva nära inpå gängkriminalitet. De beskriver en gängmiljö i bostadsområdena, där gängen hjälper och skyddar en tills man gör fel eller hamnar i konflikt. Barnen vet vilka som är kriminella, vilka platser de säljer droger på och flera barn i studien berättar att de hört skott eller sett när någon legat skjuten och skadad på gatan⁷⁸.

⁷⁶ Brottsförebyggande rådet (BRÅ), *Kriminella nätverk och grupperingar - Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12, Stockholm, 2016, s. 57.

⁷⁷ [Klarar polisen gängkriminaliteten, Mats Löfving? 5 september 2020 kl 12.55 - Ekots lördagsintervju | Sveriges Radio](#), senast besökt 2021-02-17.

⁷⁸ Barnombudsmannen, *Barns och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2018, s. 15.

5 Samband och överlappningar

Det finns ett antal samband och överlappningar mellan hederskultur, klanstrukturer, gängkriminalitet och våldbejakande islamistisk extremism. Kapitlet inleds med att beskriva sambanden mellan miljöerna när de ställs i förhållande till varandra. Sedan följer en redovisning av samband på mer övergripande och strukturell nivå och utifrån de teman som växt fram ur intervjuer med yrkesverksamma som också överensstämmer med forskning på området.

5.1 I förhållande till varandra

Nedan följer en beskrivning av samband och överlappning mellan hederskultur, organiserad brottslighet, våldsbejakande islamistisk extremism, klaner och radikaliserings när de ställs i förhållande till varandra.

5.1.1 Organiserad brottslighet och våldsbejakande extremism

Det finns flera överlappningar och samband mellan organiserad brottslighet och våldsbejakande extremism. Det faktum att dessa båda miljöer är antidemokratiska och utmanar statens våldsmonopol har av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap benämnts som antagonistiska miljöer⁷⁹. Den svenska våldsbejakande islamistiska miljön överlappar mest med kriminella nätverk, av de olika grupperingarna som ryms under paraplyet organiserad brottslighet. Med nätverk menas i det sammanhanget brottsaktiva personer som inte är med i en organisation (som MC-gäng, maffia etc) men som bedöms ha tillräckligt många relationer och samarbeten med andra brottsaktiva personer för att kunna klassificeras som organiserad brottslighet. Gatugång är i denna studie en egen kategori, nätverk en annan⁸⁰. Nätverken återfinns till största del i de särskilt utsatta områdena.

Överlappningen mellan organiserad brottslighet och extremism kan delas in i ett antal dimensioner. Det kan det handla om att individer träder in en våldsbejakande miljö för att lindra sitt dåliga samvete för tidigare kriminella handlingar⁸¹. Den bilden bekräftas av barn som har egna erfarenheter av att radikaliserats till våldsbejakande islamistisk extremism, eller har vänner eller familj som stridit för IS. En motivator för en kriminell person kan vara att få sina synder förlåtna⁸². Det kan också handla om individer som begår ickepolitiskt motiverade brott men rationaliserar sin kriminella handling genom ett ideologiskt ställningstagande. Man förklarar brottet med ideologi i efterhand. En annan överlappning kan handla om att man använder sig av operativa kunskaper från kriminella grupperingar och individer som ingår i sådana för att komma åt brottsverktyg som vapen, droger eller för att förfina sina anti-

⁷⁹ Institutet för framtidsstudier, Rostami, Mondani, Carlsson, Sturup, Sarnecki, Edling, *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*, Forskningsrapport 2018/4, s. 13.

⁸⁰ A.a s.53-62.

⁸¹ SOU 2017:67, *Våldsbejakande extremism, en forskarantologi*, Stockholm 2017, s. 101.

⁸² Barnombudsmannen, *Barns och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2018, s 13.

polisiära aktiviteter. Överlappningen mellan olika miljöer kan vara av ekonomisk karaktär där exempelvis ekonomisk brottslighet används för att finansiera terrorverksamhet⁸³.

Organiserad brottslighet har både historiskt och i nutid använts för att finansiera våldsbejakande extremism och individer har rört sig över gränserna mellan de olika miljöerna. Personer aktiva i organiserad brottslighet har ofta en tidigare tillvänjning till att utöva våld och en generell skepsis mot samhället vilket innebär en kortare startsträcka för att involveras i våld med politiska, ideologiska eller religiösa förtecken.

Överlappningen beskrivs av Rostami som tre former.

1. På individnivå finns det de som antingen träder ur en miljö för att träda in i en annan. Det kan också finnas samarbeten mellan enskilda individer ur olika miljöer.
2. Individer och grupper kan ha multipla identiteter och varumärken. Till exempel en religiös identitet men mestadels begå traditionell brottslighet i organiserad form. Det kan också handla om kriminella gäng som tar till sig religiösa inslag för att få ökad legitimitet och status.
3. På organisatorisk nivå är överlappningen mer systematisk och består av renodlat samarbete mellan olika organisationer. Ett exempel på detta är hur ett nätverk inom våldsbejakande islamistisk extremism ägnar sig åt komplexa stöder där stöldgodset säljs vidare till grupperingar inom organiserad brottslighet, som har större logistisk förmåga och en utarbetad avsättningsyta för de stulna produkterna⁸⁴.

Europol rapporterade 2016 att en överväldigande majoritet av europeiska konfliktresenärer till Syrien och Irak var dömda för brott innan avresa. Brottsligheten varierar i allt från mindre allvarlig till grov och organiserad brottslighet. Europol rapporterar vidare att 816 individer fram till november 2016 hade rapporterats för både terrorrelaterad brottslighet och inblandning i grova våldsbrott och/eller organiserad brottslighet. Rapporten understryker att det faktum att så många individer varit aktiva i kriminella nätverk innan de anslutit sig till terrororganisationer tyder på att även medlemmar i kriminella nätverk är öppna för radikaliseringsprocesser⁸⁵. Säkerhetspolisen rapporterar att det finns individer som har rekryterats till extremistiska miljöer med bakgrund i kriminella gäng och att en tredjedel av de 200 personer som 2010 var registrerade inom den våldsbejakande islamistiska extremismen i Sverige återfinns i misstanke- och belastningsregister. En tredjedel innefattar brott för ekonomisk vinning (bedrägeribrott, skattebrott, bokföringsbrott, bidragsbrott, smuggling samt stöld och snatteri) och en annan tredjedel innefattade våldsbrott (våld, hot och vapenbrott)⁸⁶.

⁸³ SOU 2017:67, *Våldsbejakande extremism, en forskarantologi*, Stockholm 2017, s. 101.

⁸⁴ Rostami, *Organiserad antagonism - Jihadism och organiserad brottslighet som sociala risker*, 2017–2019, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet 2019, s. 18-19.

⁸⁵ Europol (2016a). *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016*. Haag, Europol.

⁸⁶ Säkerhetspolisen, *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*. Stockholm, 2010.

Av de individer som ingår inom den islamistiska våldsbejakande extremismen, och som har kunnat studerats av bland andra Rostami 2018 har ännu fler, 69 procent, kriminell bakgrund. En av respondenterna i studien berättar hur hen har gjort karriär från att vara medlem i olika kriminella gäng till att bli en konfliktresenär och rekryterare till IS. Andra respondenter berättar hur återvändare lierar sig med lokala gäng i en ny form av hybrid där religiösa inslag blandas ihop med traditionella gängbildningar i syfte att uppnå högre status och ge legitimitet åt de kriminella handlingarna.

Rostami m fl konstaterar att det förekommer en låg grad av kriminellt samarbete mellan individer inom den våldsbejakande islamismen som helhet, men hög grad av samarbete bland de som faktiskt samarbetar. Forskarna menar att våldsbejakande islamistiska miljö i Sverige är fragmenterad, men att det finns kluster av individer som har en hög grad av samarbete inbördes⁸⁷.

Kopplingarna mellan våldsbejakande islamistisk extremism och kriminalitet präglas av den sociala dimensionen av relationer, snarare än institutionella eller organisatoriska dimensioner. Mest påtaglig blir den sociala kopplingen genom att kriminella rekryteras eller dras in i den salafistiska miljön i det geografiska område där denne verkar. Förmågan att begå brott som genererar finansiella inkomster som kan användas för att stödja salafistiska grupper och organisationer utomlands eller nationellt bedöms ha betydelse⁸⁸.

Angered nämns i en studie om antagonistiska hot och där beskrivs den våldsbejakande islamistiska miljön vara starkt kopplad till verksamhet av kriminell natur. Både som ett medel för att generera finansiella inkomster men även i förhållande till rekrytering av individer med stort våldskapital och en kriminell bakgrund. Dessa individer kan utnyttjas för att skrämja och hota personer som inte följer eller direkt motarbetar den salafistiska miljöns intressen⁸⁹.

I en studie om barn som varit del av den våldsbejakande islamistiska miljön eller känner någon som blivit radikaliserad framkommer det att kriminalitet kan vara en inkörsport till att senare radikaliseras. En del barn beskriver att barn och unga som är kriminella hoppas finna en väg ut ur en destruktiv livsstil genom att ansluta sig till våldsbejakande islamistiska grupper⁹⁰.

Under 2020 har polisen i Göteborg noterat flera konstellationer och nya kluster av människor som antingen befinner sig i båda miljöerna, eller som samarbetar däremellan, uppger en polis i samtal. Det finns ett flertal exempel på kända extremister som antingen själva ingår i kriminella gäng eller som samarbetar med gängen för att till exempel finansiera terrorverksamhet utomlands.

⁸⁷ Rostami, Mondani, Carlsson, Sturup, Sarnecki, Edling, *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*, Institutet för framtidsstudier, Forskningsrapport 2018/4, s. 45-54.

⁸⁸ Magnus Normark, *Salafistiska nätverk och antagonistiska hot* i Antagonistiska hot och dess påverkan på lokalsamhället, red. Hans Brun & Henrik Haggström, Bromma 2019, s. 55.

⁸⁹ A.a. s. 56.

⁹⁰ Barnombudsmannen, *Barns och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2018, s. 12.

5.1.2 Hederskultur och organiserad brottslighet

Hedersrelaterad brottslighet är brott som helt eller delvis begåtts för att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps anseende utifrån en föreställning om heder.⁹¹ De hedersrelaterade brotten kan ha inslag av partnervåld men även, utifrån det kollektivistiska inslaget, beröringspunkter med organiserad brottslighet⁹².

Att bli bortskickad till hemlandet på uppfostringsresor för att man misskött sig, använt droger och gått med i ett lokalt kriminellt gäng är en företeelse bland de ungdomar som lever med hedersnormer, framför allt vad gäller pojkar och unga män⁹³. En av de saker som skiljer hedersrelaterat våld och förtryck från andra typer av våld i nära relationer är att våldet syftar till att bevara, eller återupprätta, en familjs heder inför omgivningen⁹⁴. En annan aspekt är att det är kollektivt sanktionerat. I gängmiljöer är heder som begrepp centralt, pojkar och män slåss bland annat för att någon trampat på deras heder⁹⁵.

I hederskulturen utgår hedern från kvinnas kyskhet och oskuld, om en flicka eller kvinna bryter mot hedersnormer genom till exempel relationer med män eller bara rykten om detsamma, måste hedern återupprättas genom någon form av bestraffning. Besträffningen riktas mot flickan/kvinnan och ibland även mot den manlige partnern om det finns en sådan. Hbtq-personer är särskilt utsatta då hedersnormer är strikt heteronormativa och patriarkala, och att vara hbtq-person är tabu. Den heder som pojkar och unga män försvarar gentemot varandra i offentligheten och i gängmiljö är oftare den heder som kopplas till social status och ära i allmänhet, inte specifikt till hederskulturen⁹⁶.

Det förekommer dock också exempel på att unga män i en hederskultur hotar andra unga män med våld, eller utövar våld, om de till exempel gör försök att närma sig deras syster på ett sexuellt vis vilket är ett uttryck för just hedersvåld. Det kan ske offentligt, och i gängmiljö, när gängen består av individer från en hederskontext⁹⁷ och uppträder som en symbios av hederskultur och gängmiljö.

Kopplingen mellan hederskultur och organiserad brottslighet verkar vara som starkast i de släktbaserade kriminella nätverken. I samtal med socialtjänst och resursteam heder i ett av Göteborgs områden med denna problematik bedömer de yrkesverksamma att de klaner och släkter som är starka i området också upprätthåller stränga hedersnormer. Grupperna kan också gå samman mot myndigheter för att förhindra inblandning i deras angelägenheter. Den bristande tilliten, eller misstron, mot svenska myndigheter gör att barn som är utsatta har svårt att vända sig dit.

⁹¹ Kriminalvården, *Kriminalvårdens strategi för arbetet mot organiserad brottslighet, våldsbejakande extremism och hedersrelaterad brottslighet*, 2020, s. 16.

⁹² Kriminalvården, *Hedersrelaterat våld och förtryck – mot förbättrad kunskap om förövarna*, Stockholm 2018, s. 40.

⁹³ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s. 109.

⁹⁴ A.a s. 125.

⁹⁵ A. a 120-124.

⁹⁶ A.a, s 119

⁹⁷ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s. 119.

Man påpekar också att strategin att anställa människor i kommunala verksamheter som har lokal kunskap om området, så kallad orten-kompetens, kan medföra att lärare och annan personal känner barnens föräldrar och i värsta fall själva är del av ett släktbaserat nätverk eller har sympatier med hederstänkande. Det innebär risker för barnen som inte hittar stöd utanför sin egen gemenskap och kan innebära en akut fara för dem.

Man berättar också om att det finns exempel på flickor som brutit med sin familj på grund av hedersförtryck och om de inte sökt eller fått stöd från samhället kan de vända sig till gängen för skydd och för att tillhöra en ny grupp. Flickorna är fortsatt mycket utsatta även i gängen där makten tillhör killar/män. Våldet är ständigt närvarande och strukturen är starkt patriarkal och hierarkisk. Forskning om könsnormer inom gäng pekar på att kvinnor i gäng har en särskild utsatthet vad gäller sexuella övergrepp och trakasserier som begås inom gänget⁹⁸.

Polisen uppger att de ser starka kopplingar mellan de släktbaserade kriminella nätverken och hedersnormer, både vad gäller brottsanmälningar som har med hedersbrottslighet att göra och kontrollen av flickor och kvinnors sexualitet i dessa miljöer. Det är inte alla inom släkterna som är kriminella, men alla måste anpassa sig efter hedersnormerna, uppger en polis.

Enligt kriminalunderrättelsetjänsten och intervjuade poliser utmärks många av de kriminella familje- och släktbaserade nätverken av att de har lätt för att ta till grovt våld. Några av nätverkens kärnor är genomsyrade av traditionella normer som innebär att uppfattade oförrätter och kränkningar måste besvaras för att gruppen ska upprätthålla sin heder och respekt. Konsekvensen blir att även mycket triviala konflikter kan resultera i allvarligt våld och användning av skjutvapen. Det förekommer också mycket internt våld⁹⁹.

5.1.3 Hederskultur och våldsbejakande islamistisk extremism

Salafister är avståndstagande gentemot det omgivande samhället och eftersträvar åtskillnad mellan såväl kvinnor och män som muslimer och icke-muslimer. Inom vissa särskilt utsatta områdena förekommer en högre grad av hedersförtryck och social kontroll utförd av salafister. Det riktas framför allt mot flickor och kvinnor och innebär begränsningar i grundlagsfästa fri- och rättigheter¹⁰⁰. Detta sker på allmän, offentlig plats och korrigerande åtgärder omfattas av verbala tillrättavisningar men även illasinnad ryktesspridning muntligen eller via sociala medier. Beteenden som oftast betraktas som avvikande och felaktiga är hur personen är klädd, till exempel att en kvinna inte täcker håret, bär för kort klänning eller bär byxor. Andra vanliga orsaker till denna typ av kontroll och repression är att flickor umgås med ”fel personer”, det kan handla om personer som har en typisk västerländsk livsstil eller att en flicka umgås med personer av motsatt kön utan manlig släktings översyn.

⁹⁸ Kriminalvården, *En väg ut ur gänget - Om manligheter, broderskap och svikna förhoppningar*, Norrköping 2019, s 19-20.

⁹⁹ Brottsförebyggande rådet (BRÅ), *Kriminella nätverk och grupperingar - Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12, Stockholm, 2016, s.77-78.

¹⁰⁰ Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2020, s. 13.

Denna form av hedersrelaterad påverkan leder till att flickor och kvinnor oftast inte rör sig eller medverkar i offentliga sammanhang. Kontroll och tillrättavisanden kan även riktas mot män och pojkar i de fall då salafistiska aktörer anser att de brustit i sin tillsyn av kvinnliga släktingar som betett sig avvikande. Det är en form av religiöst motiverad hederskultur som leder till att några få, oftast män, bedriver kontinuerlig och systematisk påverkan mot en stor grupp av människor, oftast flickor och kvinnor. Drabbade personers möjlighet att själva styra sin vardag kringskärs och leder till att konservativa perspektiv på manliga och kvinnliga roller förstärks i hela området¹⁰¹.

Det finns också exempel i forskningen på salafister som uppmanar andra att inte ta hänsyn till ett demokratiskt lands lagar och förordningar när det står i motsats till den konservativa salafistiska ideologin, och att inte vända sig till myndigheter för stöd och hjälp. Uppdrag granskning har i ett reportage från 2012 visat hur imamer uppmanar kvinnor som söker hjälp efter att ha blivit misshandlad av sin man att inte anmäla misshandeln till myndigheterna. Det finns även uppgifter om att en anmälan till polisen i Borås angående en misshandel dragits tillbaka som ett resultat av att män inom den lokala moskén agerat i frågan och enligt egen utsago löst problemen¹⁰².

Polisen i Göteborg berättar att det inte är ovanligt att brottsanmälningar med hedersmotiv dras tillbaka av brottsoffret och det kan misstänkas att saken tas omhand inom familjen/slakten istället.

I ett annat samtal med polisen uppges att i princip alla unga vuxna de känner till som rest till konfliktområden där IS krigat lever med hedersnormer. Man har också sett exempel på dömda terrorister med bakgrund i familjer med extrema hedersnormer vars pappor styrt familjen med järnhand under lång tid.

Idén om att återfå en förlorad heder är central i IS propaganda. Den förlorade manliga hedern kopplas ihop med förnedring av muslimska män, t ex utifrån bilderna från Abu-Graibh fängelset där manliga fångar förnedrades och torterades av amerikanska militärer, men också en allmän uppfattad antimuslimsk hållning i väst¹⁰³.

5.1.4 Hederskultur i förhållande till klanstrukturer

När staten är förtryckande eller otillgänglig hänvisas människor till släktskaps- och blodsbandsbaserade strukturer som bygger på hedersnormer. I släktskapsbaserade samhällen är det av absolut vikt att veta vem som är släkt med vem och vem som är fadern till ett barn, därför blir det så viktigt att kontrollera kvinnors oskuld och deras sexualitet, till exempel genom arrangerade eller tvångsmässiga äktenskap och i vissa områden könsstympning. Hederskulturen är särskilt stark och har sitt ursprung i klan-/släktskapsbaserade samhällen¹⁰⁴. Beroendet av familjen och slakten är stort i dessa sammanhang,

¹⁰¹ Magnus Normark, *Salafistiska nätverk och antagonistiska hot* i Antagonistiska hot och dess påverkan på lokalsamhället, red. Hans Brun & Henrik Häggström, Bromma 2019, s. 50-51.

¹⁰² A.a s. 53-54.

¹⁰³ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, *Ung och extrem – om våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2016, s 27.

¹⁰⁴ Per Brinkemo, *Mellan klan och stat: Somalier i Sverige*, 2014, s. 100-101.

och familjen blir både en famn för skydd och ett fängelse¹⁰⁵. Hedersvåld och hedersmord är vanligt förekommande i dessa samhällen där staten och dess institutioner är svaga. Individerna blir beroende av familjen och klan-/släktgemenskapen och lojaliteten mot den egna gruppen blir den viktigaste normen¹⁰⁶. Dessa normer kan överleva både samhällsförändringar och migration, och kan återaktualiseras eller stärkas av yttre faktorer som krig, flykt och utanförskap. I segregerade områden bidrar fysisk närhet och social täthet till att såväl normbrott som repressalier blir omedelbart synbara för den närmaste omgivningen¹⁰⁷. Att slå vakt om traditioner och seder i exil är inte ovanligt, hedersnormer kan därför bli strängare och kontrollen öka när dessa normer kontrasteras mot västerländska normer¹⁰⁸.

I klanstrukturer råder ett internt rättssystem. När brott begås möts ledande figurer inom respektive gruppering och förhandlar om en rimlig ersättning. Denna typ av sedvanerätt är alltså inte straffande utan snarare kompensatorisk. Pengar som betalas på detta sätt kallas blodspengar. Det är först när en överenskommelse inte kan nås som den målsägande gruppen har rätt till blodshämnd¹⁰⁹.

I storstadskartläggningen framgår det av ett flertal intervjuer att hederskulturen är stark i några av de klaner och släkter som bor i de utsatta områdena. Yrkesverksamma inom Socialtjänsten har noterat fluktuationer i stadsdelarna beroende på vilka ”familjer och klaner” eller minoritetsgrupper som dominerar. Omfattningen kan öka i och med att grupper med kopplingar till geografiska områden där heder strukturerar samhället ökar sitt inflytande¹¹⁰.

I samtal med yrkesverksamma inom socialtjänsten menar de att det finns viktiga strukturella skillnader mellan olika klaner. Vissa är mestadels lågutbildade och arbetslösa, med det finns också exempel på klaner med en hög andel högutbildade personer som ändå har ett ”extremt tänkande kring heder”. De berättar om att bestraffningarna är hårdare och våldet är grövre bland de lågutbildade och att de har en större sammanblandning med kriminella, än de högutbildade.

Stark negativ social kontroll som grundar sig i heder finns även utanför familjen och den närmaste släkten. Andra personer i den etniska eller religiösa gruppen eller klanen påverkar även förhållanden för familjen. I Amanda-kommissionens granskning finns flera exempel på stora släkt-/klannätverk samt andra personer utanför familjen som utövar kontroll, hot och förtryck. Dessa personer finns i stadsdelen där familjen är bosatt, i andra delar av Göteborg, i andra kommuner i

¹⁰⁵ Eduardo Grutsky och Lars Åberg, *Heder och samvete*, Finland 2013, s. 39.

¹⁰⁶ SOU 2010:84 *Hedersrelaterad problematik i skolan – en kunskaps- och forskningsöversikt*, Stockholm 2010, s. 3.

¹⁰⁷ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s 29-30.

¹⁰⁸ Unni Wikan, *En fråga om heder*, Stockholm 2003, s. 173.

¹⁰⁹ Per Brinkemo, *Kollektivistiska strukturer och sedvanerätt - en viktig aspekt av antagonistiska hot i Antagonistiska hot och dess påverkan på lokalsamhället*, red. Hans Brun & Henrik Häggström, Bromma 2019, s. 78.

¹¹⁰ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s.153.

Sverige samt i andra länder. Deras påverkan på barnen och föräldrarna kan vara påtagligt stor trots avståndet¹¹¹.

Det är dock viktigt att påpeka att alla som lever med hedersnormer inte ingår i klanbaserade strukturer. I en kvalitativ studie som Kriminalvården gjort med hedersvåldsdömda, dock med ett begränsat urval, visar det sig att ett flertal inte har kontakt med släkt och att familjen snarare är av kärnfamiljstyp. Kollektivets påverkan har i dessa fall varit liten, men brotten har ändå haft hedersmotiv¹¹². Sambandet att leva i klanstruktur och med hedersnormer förefaller stor men att leva med hedersnormer innebär inte per automatik att leva klanbaserat.

5.1.5 Radikalisering i förhållande till hederskultur, organiserad brottslighet, klaner och våldsbejakande islamistisk extremism

En av frågeställningarna i denna studie har varit om det är lättare att radikaliseras eller rekryteras till antingen kriminella gäng eller våldsbejakande islamistiska grupper om man lever med hedersnormer, eller att rekryteras från gäng till våldsbejakande grupperingar och vice versa. Som framgått tidigare i studien finns det många exempel i forskningen och också bland berättelser från de yrkesverksamma inom olika myndigheter om samband, samarbete och personer som rekryteras mellan gängkriminalitet/släktbaserade kriminella nätverk och våldsbejakande islamistisk extremism. Det finns också tydliga inslag av hedersnormer och kontroll i de islamistiska miljöerna. I forskningen som denna studie är baserad på har den frågeställningen inte varit aktuell varför det inte går att hitta några svar där. Frågan har ställts till de yrkesverksamma, men ingen av dem kan med säkerhet bekräfta att det skulle vara lättare att rekrytera personer från en hederskultur till vare sig gäng eller våldsbejakande miljöer. De samband som hittills presenterats samt de strukturella samband som påvisas i följande kapitel får dock anses tala för att rekrytering och radikalisering sker från denna grupp. Frågan om det sker mer frekvent enbart beroende av hedersnormer jämfört med personer som inte vuxit upp så, får lämnas obesvarad.

5.2 Strukturella samband och likheter

5.2.1 Individ och kollektiv

Gemensamma beröringspunkter för hederskultur, gängkriminalitet och våldsbejakande islamistisk extremism är att de är kollektivistiska, samhällsfrånvända och med en lojalitet som först och främst riktas mot den egna grupptillhörigheten och gruppens intressen¹¹³. I samtal med

¹¹¹ Katarina Norberg, Mikael Thöm, *Amanda-kommissionen: Granskning av Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2018*, Göteborg 2020, s 19.

¹¹² Kriminalvården, *"Heder fanns ju i familjen men vi var inte extrema i det" Intervjustudie med kriminalvårdsklienter med hedersrelaterad våldsbrottslighet*, s 57-58.

¹¹³ Kriminalvården, *Kriminalvårdens strategi för arbetet mot organiserad brottslighet, våldsbejakande extremism och hedersrelaterad brottslighet*, 2020, s. 14.

yrkesverksamma inom socialtjänsten berättar de om att de många gånger mött människor med bakgrund i en hederskultur som helt saknar en uppfattning om jaget och den egna viljan. I klanstrukturer, och i hederstrukturer, är den minsta beståndsdelen inte individen, utan släkten. Att bygga upp ett jag är ett långt och smärtsamt arbete för någon som lämnat ett starkt kollektiv. Socialtjänstens representanter menar att samhället måste lägga stora resurser på att göra personerna självständiga. Det stämmer väl överens med utsattas uttryckta behov av långsiktigt psykosocialt stöd som framkommer i storstadskartläggningen. Man konstaterar där att personer som levt med våld, förtryck, kontroll och begränsningar inte har utvecklat de förmågor och den självständighet som behövs för att bygga upp ett autonomt liv utanför sina familjesammanhang. Detta är en följd av hederskontextens sociala logik. Av den anledningen kan stödet behöva omfatta allt från grundläggande samhällsorientering – exempelvis hur man öppnar ett bankkonto eller söker bostad, utbildning eller jobb – till andra, vardagliga färdigheter som rör sociala relationer och hälsa¹¹⁴.

Oavsett om grupperingen (inom gäng, extremism eller heder) har sin grund i ideologi, kultur, religion eller kriminalitet så påverkar nätverket personens handlingar och förhållningssätt. Individen är en del av ett sammanhang där det finns uttalade eller informella förväntningar på individens agerande i olika situationer som avviker från samhällets lagar och normer. Individens handlingar, eller att personen avstår från handlingar, återverkar i sin tur på kollektivet. I kollektivet finns ofta någon form av mer eller mindre uttalad hierarkisk ordning där såväl förväntat beteende som handlingsutrymme är avhängigt individens roll och ställning¹¹⁵.

5.2.2 Samhällshotande

Organiserad brottslighet, våldsbejakande extremism och hedersrelaterad brottslighet bedöms av Kriminalvården som samhällshotande i högre utsträckning än mer allmän brottslig verksamhet då brottsligheten inverkar på omgivningen och lokalsamhället i högre och mer allmän omfattning. Detta kan ske genom exempelvis beskyddarverksamhet, tystnadskultur, attacker mot meningsmotståndare, otillåten och otillbörlig påverkan av politiker och myndigheter, moralpolis i lokalområdet eller terrorism och instrumentella demonstrationer av våldskapital. Grunden för deras uppkomst och den drivande orsaken till brottsligheten skiljer sig åt mellan nätverken. Det kan röra sig om ett organiserat eller löst sammansatt kriminellt nätverk, en politisk eller religiös ideologi eller släktskap. Oavsett om grupperingen har sin grund i ideologi, kultur, religion eller kriminalitet så påverkar nätverket personens handlingar och förhållningssätt¹¹⁶. Det som förenar våldsbejakande islamistiska grupper, kriminella ungdomsgäng, fotbollshuliganer och i viss mån religiösa sekter är att

¹¹⁴ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s 256.

¹¹⁵ Kriminalvården, *Kriminalvårdens strategi för arbetet mot organiserad brottslighet, våldsbejakande extremism och hedersrelaterad brottslighet*, 2020, s. 15.

¹¹⁶ Kriminalvården, *Kriminalvårdens strategi för arbetet mot organiserad brottslighet, våldsbejakande extremism och hedersrelaterad brottslighet*, 2020, s 15.

de alla kan erbjuda någon form av bekräftelse, skydd, tillhörighet och adrenalinkickar¹¹⁷.

Rostami menar att den organiserade brottligheten och de våldsbejakande extremisterna genom sitt våldskapital och ambitionen att skapa parallellsamhällen kan underminera det demokratiska systemet. De antagonistiska krafterna innebär enligt Rostami en direkt utmaning mot samhällets institutioner, som till exempel statens legitima våldsmonopol och trygghetssystem¹¹⁸.

5.2.3 Särskilt utsatta områden

Enligt polisens klassificering finns det i Göteborg sex särskilt utsatta områden¹¹⁹. Ett särskilt utsatt område kännetecknas av att de boende upplever en potentiell hotbild från kriminella i området vilket leder till obenägenhet att delta i rättsprocessen. Systematiska hot och våldshandlingar mot vittnen, målsägare och anmälare i området kan också förekomma.

Ett särskilt utsatt område inbegriper även i viss mån

- parallella samhällsstrukturer
- extremism, såsom systematiska kränkningar av religionsfriheten eller starkt fundamentalistiskt inflytande som begränsar människors fri- och rättigheter
- personer som reser iväg för att delta i strid i konfliktområden
- en hög koncentration av kriminella¹²⁰.

Redan i definitionen av ett särskilt utsatt område framträder en överlappning mellan gängkriminella aktiviteter och våldsbejakande islamistisk extremism som ett inslag i områdena, i punkt 2 och 3. Hederskultur är också mest förekommande i förortsmiljöer och utsatta områden¹²¹.

Sociala riskfaktorer beskrivs som socioekonomiska förhållanden, etnisk segregation och ungdomar som marginaliseras och känner stark alienation i förhållande till samhället. Den viktigaste skyddsfaktorn i sammanhanget beskrivs vara ett väl fungerande välfärdssystem i kombination med ett starkt civilsamhälle¹²². De som fullföljer gymnasiet och har ordnade liv dyker inte upp bland extremister eller gängkriminella, menar en polis i ett samtal om samband.

Som nämnts är relationerna och den geografiska närheten till andra kriminella eller extremister en stor riskfaktor för om en individ ska ta steget in i den miljön eller inte. Undantaget verkar vara de självradikaliserade, men där finns närheten snarare digitalt, än fysiskt.

Barn som själva har erfarenhet av att ha varit en del av våldsbejakande islamistiska miljöer berättar att det var bilden av gemenskap och hur alla

¹¹⁷ Säkerhetspolisen, *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*, 2010, s. 35.

¹¹⁸ Rostami, Amir, *Organiserad antagonism - Jihadism och organiserad brottslighet som social risker*, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Stockholm 2019, s. 5.

¹¹⁹ Bergsjön, Biskopsgården, Hammarkullen, Hjällbo, Lövgårdet och Tynnered

¹²⁰ Polisen, *Utsatta områden - sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser*, Stockholm 2015, s. 13.

¹²¹ Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, *Gift mot sin vilja*, Stockholm, s. 116.

¹²² Polisen, *Utsatta områden - sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser*, Stockholm 2015, s 19-20.

muslimer inkluderas som lockade dem. De hade tidigare erfarenhet av utanförskap som ledde till ett sökande efter en grupptillhörighet. Barnen berättar om en rad orsaker till synen på den egna exkluderingen; upplevd diskriminering, en skola som misslyckas med att kompensera för olikheter i bakgrund, högutbildade vuxna som inte lyckats etablera sig på den kvalificerade arbetsmarknaden och en offentlig debatt som pekar ut dem som förlorare redan från början. Känslan av att vara misslyckad var speciellt stark hos pojkar¹²³. Dessa faktorer överensstämmer med en del av de beskrivna drivkrafterna i kapitel 4.1. Social oro och bristande framtidstro kan göra att ungdomar lockas av grupperingar som erbjuder enkla förklaringar och lösningar på problem som till synes är olösliga för dem.

5.2.4 Våldsutsatthet och våldsutövande

En faktor som är gemensam i samtliga dessa miljöer; gäng, våldsbejakande extremism och i hederskontext, är att våldet är ständigt närvarande. I en hederskontext fungerar hotet om, och utövandet av, våld som korrigerande av beteenden och bestraffning mot normbrott¹²⁴. I gängen används våld för att hävda territorier och marknader, som vedergällning och upprätthållandet av makt och även internt i syfte att strukturera sig hierarkiskt¹²⁵.

Den sammantagna bilden av enkätundersökningen i storstadskartläggningen visar att man är betydligt mer utsatt för våld och att man även utsätter andra i högre grad när man lever under kollektiva våldslegitimerande normer. Medan 10 % av ungdomarna i kontrollgruppen har utsatts för någon form av våld, kränkning eller kontroll av någon i sin familj eller släkt, så är siffrorna i våldsnormsgruppen nästan de omvända – endast omkring 10 % har *inte* utsatts av någon familjemedlem. Över 60 % av ungdomarna i denna grupp oavsett kön uppger att de utsatts för fysiskt våld.

Av pojkarna i gruppen är det hela 85 % som någon gång utövat våld eller kränkningar och nästan 15 % som svarar att de utsatt en partner. Den största andelen av gruppens våldsutövande verkar dock drabba personer utanför släkten¹²⁶.

Forskning indikerar att barn som utsätts för eller bevittnar långvarigt eller extremt våld löper större risk att utsättas för våld även senare i livet. De är också mer benägna att själva agera våldsamt, både som barn och som vuxna. Barn och unga som utsatts för våld uppvisar också ofta förändrade attityder och värderingar när det gäller att förespråka och acceptera våld och aggressivitet som ett sätt att lösa konflikter¹²⁷.

¹²³ Barnombudsmannen, *Barns och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2018, s 17.

¹²⁴ Rúna í Baianstovu m fl *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s. 188.

¹²⁵ Brottsförebyggande rådet (BRÅ), *Kriminella nätverk och grupperingar - Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12, Stockholm, 2016, s. 50-51.

¹²⁶ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s. 656.

¹²⁷ Barnombudsmannen, *Barns och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2018, s 18.

5.2.5 Maskulinitet och synen på kvinnor

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors ungdomsenkät 2015 visar att risken för att utöva våld är 4,4 gånger större för killar som instämmer i stereotypa påståenden om könsroller jämfört med killar som inte instämmer i påståenden om vare sig stereotypa könsroller eller stereotypa normer¹²⁸. I Storstadskartläggningen framgår det att framför allt pojkar som lever med hedersnormer är särskilt negativa till jämställdhet och kvinnors rättigheter, och de utövar i högre grad våld både inom familjen och mot andra i samhället¹²⁹.

Sett ur ett könsperspektiv finns det likheter mellan miljöerna i både synen på kvinnors och mäns olika uppgifter, åtskillnad mellan könen och hur maskulinitet kopplas till våldskapital och våldsutövande.

Den våldsbejakande islamistiska extremismen erbjuder en ”*helig krigare-maskulinitet*” som är hyper-maskulin med fokus på fysisk styrka, brödraskap, mannen som krigare med stora vapen, och på mannen som upprätthåller sin heder genom att kriga. Kvinnorna inom IS propaganda ses som bärare av samhällets normer och värderingar. Systerskapet tillsammans med budskapet att Islamiska staten är den enda stat där en muslimsk kvinna kan vara fri, utgör delar av dragningskraften till miljön för kvinnor¹³⁰.

Inom hederskulturen är släktens överhuvud man och strukturen är starkt patriarkal. Männen har långt mer friheter och kan röra sig i offentligheten på ett sätt som inte är möjligt för många kvinnor. Flickor fostras till att ta hand om barn och familj, och kvinnor kan göra familjens män stolta, respektabla och hedersamma genom att foga sig efter normerna¹³¹. Även om kvinnor också utövar våld står pojkar och män för det mesta och det grövsta av våldet. I de allra flesta fall av hedersmord är det en man, eller flera män, som mördar oavsett kön på offret¹³².

Gängmiljöerna är mansdominerade och våldsaktiva¹³³, maskuliniteten formas tätt sammanflätad med våldskapital, som antingen används direkt och publikt eller som ligger där som ett ständigt hot mot eventuella angripare. Kvinnor i gäng har ofta en perifer funktion och är mindre aktiva i våldsamma uppgörelser, droghandel och stölder¹³⁴.

Det gemensamma mellan dessa miljöer är en maskulinitet som bygger på makt, kontroll och våld och en aktiv underordning av flickor och kvinnor. Maskuliniteten kontrasteras mot vad som uppfattas som feminint, och relationsstrukturen är starkt heteronormativ. Inte sällan ingår också en stark

¹²⁸ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, *Ung och extrem – om våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2016, s. 7.

¹²⁹ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s 411-412, 439.

¹³⁰ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, *Ung och extrem – om våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2016, s 27-28.

¹³¹ Astrid Schlytter & Devin Rexvid, *Mäns heder – att vara både offer och förövare*, Lund 2016, s. 191.

¹³² A.a s. 161, Hussein s. 249.

¹³³ Rostami, Mondani, Carlsson, Sturup, Sarnecki, Edling, *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*, Institutet för framtidsstudier, Forskningsrapport 2018/4, s.34, 48.

¹³⁴ Kriminalvården, *En väg ut ur gänget - Om manligheter, broderskap och svikna förhoppningar*, Norrköping 2019, s 19-20.

homofobi¹³⁵ och HBTQ-personer kan utsättas för olika former av våld och hatbrott.

5.2.6 Den transnationella aspekten

I samtliga av dessa miljöer finns en transnationell aspekt. Nätverken sträcker sig inte sällan utanför landets gränser och ibland över kontinenter.

Som nämnts tidigare kan personer som befinner sig i andra länder utöva påverkan på barn och föräldrar i hederstrukturer i Sverige. Det innebär till exempel att släktingar på andra håll i världen som har en auktoritär ställning i slakten kan utöva påtryckningar på föräldrar i Sverige att till exempel bestraffa olika typer av icke accepterade beteenden för att återställa släktens heder¹³⁶. I andra fall kan släktingar utomlands vara del av bortföranden, tvångsgiften, könsstympning och uppfostringsresor.

Våldsbejakande islamitisk extremism är transnationell och global i sin grund då det önskade kalifatet ska vara världsomspännande och omfatta världens alla muslimer som följer den strikta läran. Samarbeten mellan terrorister spänner över nationsgränser och till och med över kontinenter och konfliktresor företas från många håll i världen¹³⁷.

Det finns inslag av internationellt samarbete även inom organiserad brottslighet¹³⁸. De släktbaserade kriminella nätverken som i mångt och mycket liknar, eller till och med överlappar, hederstrukturerna har också de en transnationell dimension. Släktbaserade kriminella nätverk och hederstruktur kan ju dessutom överlappa varandra, vilket exempel visat på i denna studie.

Att grupper och miljöer verkar även utanför Sveriges gränser och att aktiviteter utomlands kan påverka brottslighet och utsatthet på hemmaplan kräver en särskild samverkan mellan svenska och utländska myndigheter. Det kan också vara en viktig kunskap och medvetenhet att ha med sig i det förebyggande och utredande arbetet.

¹³⁵ Kriminalvården, *En väg ut ur gänget - Om manligheter, broderskap och svikna förhoppningar*, Norrköping 2019, s 23.

¹³⁶ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s 97-98.

¹³⁷ Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2020, s 21.

¹³⁸ Brottsförebyggande rådet (BRÅ), *Kriminella nätverk och grupperingar - Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12, Stockholm 2016, s. 98.

6 Diskussion

Studien visar att det finns en rad samband och överlappningar mellan hederskultur, klanstrukturer, gängkriminalitet och våldsbejakande islamistisk extremism. Samband och överlappningar syns både när miljöerna studeras i förhållande till varandra vad gäller samarbeten, individer som rör sig emellan eller befinner sig i flera grupperingar samtidigt, men även på ett strukturellt och geografiskt plan.

Den forskning som specifikt behandlar samband mellan miljöerna rör sig i synnerhet kring organiserad brottslighet och våldsbejakande extremism. Kopplingar till hederskultur och klanstrukturer nämns i en del av denna forskning, men har sällan varit en utgångspunkt. Forskning om radikaliserings och förebyggande arbete finns både nationellt och internationellt men fältet spretar med en mångfald av teorier kring hur radikaliserings går till och hur samhället på bästa sätt motverkar det. I stort sett all forskning konstaterar att området behöver ytterligare forskning, framför allt kring effekter av metoder för att förebygga, motverka och bryta såväl de idémässiga och ideologiska strömningarna som de brottsliga aktiviteterna, inklusive radikaliserings till våldsbejakande extremism.

Den första frågeställningen om samband och överlappningar i studien är därmed besvarad, men som tidigare beskrivits går det inte att säkerställa om det skulle vara lättare att rekryteras/radikaliserats från en hederskontext. Däremot finns det forskning som beskriver kriminalitet som en inkörsport till våldsbejakande extremism och däremellan finns en rad klarlagda samband och överlappningar. Det finns tendenser som talar för överlappningar även mellan hederskultur och våldsbejakande islamistisk extremism, men frågeställningen som den formulerades får anses vara bara delvis besvarad.

Det har inte varit möjligt att få ut korsrefererande statistik som visar samband mellan de undersökta miljöerna hos någon av de tillfrågade myndigheterna. Den statistik som presenteras i studien grundar sig på andras analyser av data i olika forskningsprojekt.

6.1 Förebyggande arbete – vad fungerar?

Av barnen som har erfarenhet av våldsbejakande islamistisk extremism framgår att både barnen och deras föräldrar har en låg tilltro till att samhället finns till för sina medborgare. Istället för att söka stöd hos samhällets instanser för att få hjälp när ett barn riskerar att fara illa väljer en del familjer att ”ta saken i egna händer”¹³⁹. Samma mönster kan man se när det gäller individer i en hederskontext. Inneslutenhet, kollektivism, misstro mot myndigheter och önskan om att bevara anseendet utåt bidrar till att det kan vara särskilt komplicerat att identifiera, utreda och driva rättsprocesser vid brott med hedersmotiv. Såväl våldsutsatta personer som vittnen kan känna motstånd

¹³⁹ Barnombudsmannen, *Barn och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2018, s. 15.

mot att delta i rättsprocessen på grund av rädsla för repressalier från – och lojalitet gentemot – det kollektiv som sanktionerat våldet samt känslor av skuld och skam¹⁴⁰. Dessutom visar storstadskartläggningen att mellan 30 och drygt 50 % av ungdomarna som lever med hedersnormer inte anser att de är i behov av stöd¹⁴¹.

En person i en kriminell miljö som vänder sig till myndigheterna för stöd och skydd kan aldrig återvända till den kriminella världen. Det är ett stort och helt avgörande steg att vända sig till myndigheterna¹⁴². Detsamma gäller personer i en hederskontext. Att vända sig till myndigheter innebär i sig ett brott mot familjens heder och är därför en stor risk för den enskilde, såväl för utsatta som förövare¹⁴³. Den våldsbejakande islamistiska miljön och dess ideologi manar sina följare till kamp mot västerländsk demokrati och dess institutioner¹⁴⁴. Även för dessa individer blir det ett stort steg att vända sig till myndigheter för stöd att förändra sitt liv. I samtal med socialtjänsten menar de att ett första steg när man jobbar med individer som ingått i ett starkt kollektiv som tar avstånd från samhället är att stärka känslan av att vara en egen individ med rätten att skapa sitt eget liv och göra individuella val. Sammantaget finns det en rad liknande utmaningar som myndigheter behöver ta i beaktande vid arbete som riktar sig till dessa grupper.

Inom Kriminalvården har man en strategi för att arbeta återfallsförebyggande gentemot personer dömda för brott i hederns namn, gängkriminalitet eller våldsbejakande extremism. Det återfallsförebyggande arbetet med individer inom dessa miljöer kräver generellt mer omfattande och långvariga insatser från samhället jämfört med vad som krävs vid mer allmän brottslighet. Detta då individen befinner sig i en miljö som aktivt motarbetar förändring. Det krävs generellt också en större insats från individen som förutom att ta ansvar för sin individuella livsstilsförändring även tvingas ta ställning mot den kollektivistiska miljön, vilket sannolikt medför omvälvande sociala konsekvenser och även kan innebära en risk för individens trygghet, hälsa och liv¹⁴⁵.

I samtal med Kriminalvården framgår det att de individcentrerade metoderna som de utgår ifrån har sina begränsningar när de intagna frisläpps till en miljö där kollektivet finns kvar, och man menar att för att samhället ska lyckas förebygga återfall i denna typ av kriminalitet krävs det metoder som också når de som stöttar brottsligheten. Oavsett om det handlar om familjen med hedersnormer, gänget som begår brott eller extremistgruppen, krävs det enligt kriminalvårdens representant ett bredare sätt att arbeta på än det typiska individbaserade arbetssättet som myndigheterna idag fokuserar på. Ökad

¹⁴⁰ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s. 44.

¹⁴¹ A.a s. 410.

¹⁴² Brottsförebyggande rådet (BRÅ), *Kriminella nätverk och grupperingar - Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12, Stockholm, 2016, s. 59.

¹⁴³ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s. 336-340.

¹⁴⁴ Magnus Ranstorp, Filip Ahlin, Peder Hyllengren, Magnus Normark. *Mellan salafism och salafistisk jihadism – Påverkan mot och utmaningar för det svenska samhället*. Försvarshögskolan, Bromma 2018, s. 9, 44.

¹⁴⁵ Kriminalvården, *Kriminalvårdens strategi för arbetet mot organiserad brottslighet, våldsbejakande extremism och hedersrelaterad brottslighet*, 2020, s. 15.

samverkan mellan olika myndigheter är också något som inte bara Kriminalvården, utan även representanter från såväl socialtjänst, som polis och Länsstyrelsen efterfrågar i högre grad. Polisen menar att man inte ska se terrorresandeproblematiken och kriminaliteten i utsatta områdena som skilda fenomen, insatserna för att förebygga och motverka företeelserna behöver koordineras och samordnas¹⁴⁶.

Även om interventioner riktade mot specifika riskindivider och grupper ofta förespråkas, finns relativt lite vetenskapligt stöd för vilken typ av individinriktade interventioner som fungerar. Insatser på strukturell nivå som syftar till att öka integration och delaktighet i samhället är en metod i det förebyggande arbetet men även här är dock forskningen om dess effekter bristfällig. I storstadskartläggning redovisas att social mobilitet, alltså förmågan och möjligheten för en individ att förflytta sig från ett sammanhang till ett annat, kan underlätta att bryta sig loss från hedersstrukturer. Detta samband verkar störst när det kommer till kvinnors sociala mobilitet, och då framför allt kvinnor som etablerar sig på arbetsmarknaden¹⁴⁷. Att möta normsystem som utmanar sitt eget och att etablera såväl sociala relationer med andra samt en egen försörjning ökar motståndskraften hos en individ. Ett arbete är dock i sig inte tillräckligt för att bryta inneslutenhet av olika slag, det krävs etablering av sociala relationer med människor som inte ingår i samma struktur med liknande värderingar.

Den evidens som finns för hur radikaliserings bäst kan förebyggas handlar om demokratiarbete och traditionellt förebyggande socialt arbete; dvs. att 1) få till stånd en fungerande samverkan mellan myndigheter såsom skola, socialtjänst, hälso- och sjukvård, 2) ha en lokal förankring på så sätt att representanter för skola, vård och social omsorg finns representerade i lokalsamhället för att skapa förtroende och tillit till invånarna, och 3) att involvera anhöriga och civilsamhälle¹⁴⁸. Därtill krävs det långsiktigt närpolisarbete i samverkan med bland annat kommunala aktörer. Det framförs, framför allt i svensk forskning, en varning för att allt för stort ansvar läggs på första linjens yrkesgrupper, lärare, socialarbetare, fritidsledare m fl, i att upptäcka och identifiera personer som löper risk att radikaliseras. Risken är att deras arbete får en säkerhetspolitisk och kontrollerande funktion, vilket står i stark kontrast till socialarbetares traditionellt stödjande funktion och lärares pedagogiska funktion¹⁴⁹.

Många forskare efterlyser utvärderingar på förebyggande metoder för att identifiera vilka åtgärder som är lämpliga och har effekt. Rostami menar att det annars finns en risk att samhället tillför nya resurser och initierar brottsförebyggande åtgärder som i själva verket kan vara verkningslösa och i värsta fall rent kontraproduktiva¹⁵⁰.

¹⁴⁶ A.a s. 2

¹⁴⁷ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s.12, 386.

¹⁴⁸ SOU 2017:67, *Våldsbejakande extremism, en forskarantologi*, Stockholm 2017, s.239.

¹⁴⁹ A.a s. 238.

¹⁵⁰ Rostami, Amir, *Organiserad antagonism - Jihadism och organiserad brottslighet som social risker*, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Stockholm 2019, s. 6.

Kriminalvården har ett pågående uppdrag att utreda förutsättningarna för att inom ramen för myndighetens verksamhet bedriva återfallsförebyggande arbete för personer dömda för hedersrelaterade brott. Uppdraget redovisas 31 mars 2021¹⁵¹.

Det är tydligt att individens fri- och rättigheter motarbetas och kränks på det individuella planet i dessa miljöer och att det påverkar lokalsamhället och de boende på ett negativt sätt, bland annat med social kontroll och minskad möjlighet att leva fritt. Demokratiska samhällsfunktioner utmanas både ideologiskt men även konkret genom bland annat otillåten påverkan, hot, våld och tystnadskultur.

Miljöerna domineras av män med vålds- och skrämsekapital och grupper som flickor, kvinnor och hbtq-personer är utsatta i olika grad och på olika sätt. Det förekommer hatbrott mot oliktankande, framför allt från de våldsbejakande grupperingarna. Det förebyggande våldspreventiva arbetet på området behöver också anta en genusförändrande ansats, för att motverka de destruktiva maskulinitetsideal som återfinns inom miljöerna¹⁵². Denna slutsats går även att finna i studier på området som rör avhopparverksamhet för gängkriminella¹⁵³.

6.2 Risken att stigmatisera och diskriminera

Som beskrivits i studien är hedersnormer vanligt förekommande i klanstrukturer. I den våldsbejakande islamistiska extremismen finns en extrem variant av hederskultur. Det är dock av vikt att ha i åtanke att långt ifrån alla som lever i en hederskontext är muslimer, och alla lever heller inte i en klanstruktur. Hedersnormer grundar sig främst i tradition och kultur men kan förstärkas av religion och stark religiositet, och förekommer även bland kristna, hinduer, buddhister och icke-religiösa¹⁵⁴. Likväl som alla i en hederskultur inte är muslimer, är heller långt ifrån alla muslimer bärare av varken hederskultur eller extremism. De allra flesta muslimer tar avstånd från våldsbejakande extremism.

De senaste årens terrordåd i västvärlden har gett upphov till en mängd nya lagar, policys och program för att stävja den sortens terrorism. Forskning pekar på att den koppling mellan islam, extremism och terrorism som ofta görs i dessa sammanhang, drabbar muslimer som kollektiv. FN:s kommitté för konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter har även riktat kritik mot Sverige med anledning av hur muslimer återkommande framställs på ett negativt sätt i media¹⁵⁵. Några av de identifierade drivkrafterna för

¹⁵¹ Regeringsbeslut S2018/04674/JÅM

¹⁵² Susanne Liljeholm Hansson, *Berättelser om ungdomsgång i förorten. Genus, makt och moral*, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet 2014, s. 55. Finns på: <http://hdl.handle.net/2077/37234>

¹⁵³ Kristina Alstam, Torbjörn Forkby & Daniel Holm, *Ett smörgåsbord av Möjligheter - En värderande analys av Passus avhopparstöd för personer som lämnar gäng och kriminalitet*, Institutionen för socialt arbete vid Linnéuniversitetet 2021, s. 32.

¹⁵⁴ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt Gramnaes och Jan-Magnus Enelo, *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets Uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet, 2019, s. 402.

¹⁵⁵ Barnombudsmannen, *Barns och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2018, s 20.

radikalisering är som nämnts upplevda globala orättvisor, upplevt förtryck och diskriminering samt utanförskap.

6.3 Stadens roll

En viktig faktor i det kommunala uppdraget är att arbeta på ett sätt som motverkar stereotyper och stigmatisering av grupper och att förhindra diskriminering och bryta utanförskap i rollen som servicelämnare och samhällsaktör, givet ovan beskrivna problematik.

En stor del av myndighetsarbetet mot dessa företeelser handlar om en effektiv brottsbekämpning. Göteborgs Stad har en viktig roll i det förebyggande och främjande arbetet för att stärka demokrati och mänskliga rättigheter och att säkerställa att skola, vård och omsorg håller en hög och likvärdig kvalitet oavsett var i staden man växer upp. Skyddsfaktorer som att fullfölja gymnasiet, ha en tro på framtiden, etablera sig på arbetsmarknaden och ha meningsfulla relationer innebär att det offentliga uppdrag riktat till dessa grupper i det förebyggande och främjande arbetet inte skiljer sig från ordinarie förebyggande och främjande arbete. Riktade sociala insatser för barn, unga och vuxna med riskbeteenden är en viktig del i arbetet och när det rör sig om insatser till individer som redan befinner sig i kriminalitet, våldsbejakande miljöer eller hedersstruktur krävs det långsiktiga och ingripande insatser för att nå förändring¹⁵⁶.

På övergripande nivå behövs en utökad samverkan med andra myndigheter generellt och med rättsvårdande myndigheter specifikt för att motverka återfall efter fängelsevistelse och möjliggöra avhopp från kriminella och extremistiska miljöer. På lokal nivå är ett nära samarbete med andra aktörer, såväl myndigheter som civilsamhälle nödvändigt. Ett lokalt förebyggande arbete har som beskrivits i studien förutsättningar att bygga relationer till invånarna, stärka demokratiska strukturer och kanaler och öka tillit och trygghet. Det förebyggande arbetet behöver ske på alla nivåer; individ, struktur och samhälle, då samtliga nivåer har betydelse i risk- och skyddsfaktorer, såväl som driv- och dragningskrafter kopplat till kriminalitet och våldsbejakande extremism.

¹⁵⁶ Se till exempel Kriminalvården, *Kriminalvårdens strategi för arbetet mot organiserad brottslighet, våldsbejakande extremism och hedersrelaterad brottslighet*, 2020, s.15 och Kristina Alstam m fl. s 31.

7 Referenser

Alstam, Kristina; Forkby, Torbjörn; & Holm, Daniel; *Ett smörgåsbord av Möjligheter - En värderande analys av Passus avhopparstöd för personer som lämnar gäng och kriminalitet*, Institutionen för socialt arbete vid Linnéuniversitetet 2021

Baianstovu i. Runa; Strid, Sofia; Cinthio, Hanna; Särnstedt Gramnaes, Emmie; och Enelo, Jan-Magnus; *Heder och samhälle, det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Örebro universitet 2019.

Barnombudsmannen, *Barns och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2018

Brinkemo, Per, *Mellan klan och stat: Somalier i Sverige*, Litauen 2014.

Brun, Hans & Häggström, Henrik (red), *Antagonistiska hot och dess påverkan på lokalsamhället*, Bromma 2019.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ), *Kriminella nätverk och grupperingar - Polisens bild av maktstrukturer och marknader*, Rapport 2016:12, Stockholm, 2016.

Center mot våldsbejakande extremism, *Den våldsbejakande islamistiska miljön*, Brottsförebyggande rådet (BRÅ) 2020.

Departementsserie 2014:4, *Våldsbejakande extremism I Sverige – nuläge och tendenser*, Stockholm 2014.

Europol (2016a). *European Union Terrorism Situation and Trend Report*, Haag 2016.

FN:s barnrättskommitté, *Allmän kommentar nr 13: Barnets rätt till frihet från alla former av våld, 2011, punkt 14*. Finns på: [ak-13-barnets-ratt-till-frihet-fran-alla-former-av-vald.pdf \(barnombudsmannen.se\)](https://www.barnombudsmannen.se/ak-13-barnets-ratt-till-frihet-fran-alla-former-av-vald.pdf), senast besökt 2021-02-19.

Grutsky, Eduardo; Åberg, Lars; *Heder och samvete*, Finland 2013

Hussein, Jamila; *Heder och hedersvåld – berättelser, fakta och fördomar*, Göteborg 2017

Kriminalvården, *En väg ut ur gänget - Om manligheter, broderskap och svikna förhoppningar*, Norrköping 2019.

Kriminalvården, *"Heder fanns ju i familjen men vi var inte extrema i det"* Intervjustudie med kriminalvårdsklienter med hedersrelaterad våldsbrottslighet, Stockholm 2020.

Kriminalvården, *Hedersrelaterat våld och förtryck – mot förbättrad kunskap om förövarna*, Stockholm 2018.

Kriminalvården, *Kriminalvårdens strategi för arbetet mot organiserad brottslighet, våldsbejakande extremism och hedersrelaterad brottslighet*, 2020.

Liljeholm Hansson, Susanne; *Berättelser om ungdomsgång i förorten. Genus, makt och moral*, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet 2014.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, *Ung och extrem- om våldsbejakande islamistisk extremism*, Stockholm 2016.

Nationella operativa avdelningen, Polismyndigheten, *Utsatta områden -sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser*, Stockholm 2015.

Norberg, Katarina; Thörn, Mikael; *Amanda-kommissionen: Granskning av Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2018*, Göteborg 2020. Finns på:
[Amandakommissionen+Granskning+av+Göteborgs+Stads+arbete+mot+hedersrelaterat+våld+och+förtryck+2017-2018.pdf \(goteborg.se\)](https://www.goteborg.se/AMANDAKOMMISSIONEN+GRANSKNING+AV+GÖTEBORGS+STADS+ARBETE+MOT+HEDERSRELATERAT+VÅLD+OCH+FÖRTRYCK+2017-2018.pdf)

Polisen, *Utsatta områden - sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser*, Stockholm 2015

Ranstorp, Magnus; Ahlin, Filip; Hyllengren, Peder; Normark, Magnus; *Mellan salafism och salafistisk jihadism – Påverkan mot och utmaningar för det svenska samhället*. Försvarshögskolan, Bromma 2018.

Ranstorp, Magnus; Gustafsson, Linus; *Swedish Foreign Fighters in Syria and Iraq: An Analysis of open-source intelligence and statistical data*, Stockholm 2017.

Regeringens skrivelse 2007/08:39 *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*.

Rostami, Amir; *Organiserad antagonism - Jihadism och organiserad brottslighet som social risker*, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Stockholm, 2019.

Rostami, Amir; Mondani, Hernan; Carlsson, Christoffer; Sturup, Joakim; Sarnecki, Jerzy; Edling, Christofer; *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*, Forskningsrapport 2018/4, Institutet för framtidsstudier, Stockholm, 2018.

Schlytter, Astrid & Rexvid, Devin; *Mäns heder – att vara både offer och föröväre*, Lund 2016.

SOU 2010:84 *Hedersrelaterad problematik i skolan – en kunskaps- och forskningsöversikt*, Stockholm 2010.

SOU 2017:67, *Våldsbejakande extremism, en forskarantologi*, Stockholm 2017.

SOU 2020:57 *Ett särskilt hedersbrott - Betänkande av Hedersbrottsutredningen*, Stockholm 2020.

Säkerhetspolisen, *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*. Stockholm, 2010.

Säkerhetspolisens årsbok 2018.

Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, *Gift mot sin vilja*, Stockholm 2009.

Wikan, Unni; *En fråga om heder*, Oslo 2003.

7.1 Artiklar etc:

FN, *Barnkonventionen*, finns på: [Konventionstexten - Barnombudsmannen](#), senast besökt 2021-02-19

[Klarar polisen gängkriminaliteten, Mats Löfving? 5 september 2020 kl 12.55 - Ekots lördagsintervju | Sveriges Radio](#), senast besökt 2021-02-17.

[Misstänkta personer - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#), senast besökt 2021-02-03

[Tolv släktbaserade kriminella nätverk i Västsverige | SVT Nyheter](#), senast besökt 2021-02-17.

[Experter: Polischefen har delvis fel – flera klaner har växt fram i Sverige | SVT Nyheter](#) senast besökt 2021-02-03.

[Livstidsdom för hedersmordet i Kiruna – samtliga fälls | SVT Nyheter](#) Senast besökt 2021-03-12

SÄPO, remissvar på SOU2018:85, finns på [Rekvisition i medborgarskap \(sakerhetspolisen.se\)](#), senast besökt 2021-03-25.